

LA LLENGUA DEL COLLSACABRA A PARTIR DEL DIARI DE JOAN GUÀRDIA

Sincronia i diacronia de la llengua dels pagesos al segle XVII

Blanca Busquets i Oliu

Treball de Final de Grau en Llengua i Literatura Catalanes

Universitat Oberta de Catalunya

Barcelona, juny del 2014

Director: **Vicent Garcia Perales**

Consultors: **Maite Puigdevall i Josep Camps**

ÍNDEX

1. Introducció	4
1.1. Presentació del treball: raons i objectius	4
1.2. Mètode emprat	6
1.3. Advertiments preliminars	8
2. Situació de Joan Guàrdia i del seu <i>Diari</i> en l'eix espaciotemporal	9
2.1. Situació històrica del Collsacabra	9
2.2. La família i la casa Guàrdia	10
2.3. Joan Guàrdia	11
3. La llengua al <i>Diari</i>	12
3.1. Com està escrit globalment	12
3.2. Aspectes gramaticals	14
3.2.1. Fonètica	14
3.2.2. Morfosintaxi	17
3.2.3. Lèxic	22
3.2.4. Altres aspectes gramaticals i lexicosemàntics	24
3.3. Altres aspectes del <i>Diari</i>	25
3.3.1 Aspecte general del <i>Diari</i>	25
3.3.2. Ortografia	26
4. Comparativa del <i>Diari</i> amb altres textos	28
4.1. Enfocament sincrònic amb altres textos d'Osona	28
4.1.1. Comparativa amb altres textos de l'època del Collsacabra	28
4.1.2. Comparativa amb altres textos de l'època de fora del Collsacabra	28
4.2. Enfocament diacrònic amb altres textos d'Osona	30
4.2.1. Comparativa amb altres textos anteriors (Plana de Vic)	30
4.2.2. Comparativa amb altres textos posteriors (Collsacabra)	30
5. El parlar actual del Collsacabra en relació al <i>Diari</i>	32
6. Conclusions	34
Annexos	36
Bibliografia	66

Agraïments

Vull donar les gràcies en primer lloc al director del meu treball, Vicent Garcia Perales, que vaig “segrestar” si us plau per força perquè em guiés per aquest camí, i que, potser per una mena de síndrome d'Estocolm acadèmica, ha secundat des del primer dia la meva obsessió per aquest *Diari* esperonant-me contínuament a descobrir-hi qui sap què quan ja semblava que no hi havia res més per descobrir.

Gràcies també a Maite Puigdevall, sempre disponible, atenta i sol·lícita, i a Josep Camps, que, més enllà de les seves obligacions acadèmiques, m'ha donat un cop de mà inestimable. També vull donar les gràcies a Marc Sogues i Emili Capella, que han respost amb amabilitat i paciència als meus crics de socors informàtics.

Voldria, a més, agrair la disponibilitat i amabilitat dels meus informants Pepeta Roura, Pilar Piella, Anton Domènech i Miquel Montmany de Cantonigròs, sense els quals no hauria pogut donar fe de què s'ha mantingut del segle XVII i què no a la llengua del Collsacabra.

No em puc descuidar de cap manera de la predisposició de l'arxiver del Museu Episcopal de Vic, Rafel Ginebra, que, a banda d'orientar-me i de facilitar-me documents manuscrits de gran utilitat del segle XVII, em va regalar generosament les seves edicions publicades dels diaris de pagesos de l'època; i al dialectòleg osonenc Jordi Dorca, que va fer el mateix amb el seu estudi sobre la llengua al Collsacabra, essencial per poder elaborar el meu treball.

Agraeixo també al fotògraf Joan Puerto que s'hagi avingut a seguir-me al mas El Mariner de Sant Pau de Segúries, per fotografiar el *Diari* des de tots els angles possibles.

I molt especialment, vull agrair a Jaume Guàrdia i Lourdes Cros, propietaris de la versió original del *Diari* (i del mas El Mariner), que m'hagin permès veure'l, tocar-lo, estudiar-lo, fotografiar-lo i emocionar-m'hi tant com he volgut.

Per acabar, voldria fer esment especial en aquest apartat d'Antoni Pladevall i Font, editor del *Diari*, savi i historiador de la comarca d'Osona, que s'ha avingut a parlar amb mi i a contestar totes les meves preguntes tantes vegades com ha calgut i, a més, amb autèntic entusiasme.

1.Introducció.

1.1. Presentació del treball: raons i objectius

Hi va haver un temps en què els pagesos de les muntanyes catalanes es veien obligats a “fugir ab la olla al coll” (Guàrdia 1986: 82) cada vegada que passaven els soldats, castellans, francesos o d'altres nacionalitats, “robant a tesa” (Guàrdia 1986: 81). De l'anomenada Guerra dels Segadors i del que va passar immediatament abans i després en tenim documents oficials i llibres de grans historiadors que ens han acostat a la veritat del que va succeir en aquells anys convulsos per a tots els catalans, però sobretot per als que vivien en zones de pas en el camí cap a França. No es pot oblidar, però, que, al costat d'aquesta informació més o menys compulsada que ha arribat fins als nostres dies, hi ha la història no-oficial però no per això menys real: la que ha quedat escrita per alguns pagesos en papers que continuen en moltes ocasions guardats amb molta cura a les que van ser les seves cases.

Un d'aquests documents és el *Diari* de Joan Guàrdia (1631-1673), hereu del mas La Guàrdia, avui pertanyent al municipi de L'Esquirol, a la subcomarca del Collsacabra –o Cabrerès–, a Osona. La casa es troba actualment a peu de carretera, de camí cap al poble de Cantonigròs, que també forma part del municipi.

Personalment, no vaig sentir a parlar del *Diari* de Joan Guàrdia fins que el vaig descobrir com a part integrant d'un llibre a les lleixes d'una llibreria de Vic, l'any 1986, quan l'historiador Antoni Pladevall i Font, juntament amb el també historiador Antoni Simon, acabaven d'editar-lo, complementat amb alguns altres documents que ajudaven a fer-se una idea força clara de com era la vida de la pagesia de la zona del Collsacabra al segle XVII. El llibre que conté els documents porta per títol *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII* (Pladevall/ Simon 1986), i avui és molt difícil de localitzar. A dintre del volum hi ha, a més del *Diari* de Joan Guàrdia –pàg. 33 a 119–, unes notes del seu fill, Antoni Joan Guàrdia –pàg.119 a 120–, el diari del Perai – hereu de la que es considera la primera casa del poble de l'Esquirol, pàg. 123 a 130–, L'”Excomunicació contra els francesos” per part del bisbe de Vic –pàg. 130 a 141– i el Memorial de Josep Reixac –aquest en castellà, pàg. 141 a 146–.

El *Diari* de Joan Guàrdia, destaca, per extensió i per contingut, sobre tots els altres. És interessant no només el que diu sinó com ho diu. Parla d'història, de vida i de llengua. Expliquen els seus editors (Pladevall/Simon 1986: 10) que durant molt de temps es va creure que l'original s'havia perdut o cremat durant la guerra civil, fins que Antoni Pladevall i Quirze Parés van adonar-se que

hi havia còpies parcials de més enllà dels anys quaranta del segle XX.¹ Això els va fer iniciar una recerca sobre el *Diari*, que els va dur a demanar als descendents de l'autor del text, actualment propietaris del mas El Mariner de Sant Pau de Segúries, que miressin de trobar-lo al fons documental de la família. Jaume Guàrdia i la seva dona, Lourdes Cros, el van localitzar efectivament després d'una intensa recerca, i així va ser com Pladevall i Simon van poder transcriure'l de manera gairebé literal i presentar-lo en aquesta edició de què parlem, només amb els canvis citats pels mateixos editors:

Hem transcrit literalment el manuscrit, regularitzant només *u-v* i *i-j*; la separació dels mots a la moderna amb utilització de l'apòstrof i el guionet i recurs del punt volat per indicar la separació de mots amb caiguda de vocal que no resol la normativa d'ús d'apòstrof i guionet; accentuació, puntuació i l'ús de majúscules i minúscules. Hem indicat entre claudàtors angulars (< >) les lletres escrites de més per l'autor del manuscrit, i entre claudàtors rectes ([]) les que hi hem suplert (Pladevall/Simon 1986: 29).

Si bé jo conservava l'edició del *Diari* de Joan Guàrdia sobretot per motius històrics i sentimentals – parla del lloc on tinc les arrels maternes– en endinsar-me en els estudis de la UOC i interessar-me especialment per la Gramàtica Històrica i la Dialectologia, vaig començar a fixar-me explícitament en la llengua del document. Com veurem més endavant, Joan Guàrdia escrivia tot allò que passava al seu voltant, a dintre i a fora de casa, i també al país en general, i ho feia sense cap mena de norma, però amb expressions i explicacions que denotaven un nivell inusual de cultura en un pagès aïllat de la muntanya. A l'hora de comparar-les amb les d'altres documents d'altres pagesos, com també veurem més endavant, es constata la diferència literària entre Guàrdia i els altres. El document és únic per raons històriques –no hi ha gaire pagesos que expliquin què passa al país, i encara menys que ho expliquin tan detalladament (Entrevista Pladevall 2012: 7'13")–, però també ho és per raons lingüístiques, atès que ofereix llum a la Gramàtica Històrica catalana en alguns casos, i a la Dialectologia en uns altres. És per aquesta causa que tinc la intenció d'analitzar aquest document tant des d'un punt de vista sincrònic –comparant-lo amb documents de l'època– com des d'un punt de vista diacrònic –comparant-lo amb documents anteriors i posteriors, així com amb els actuals parlants del Collsacabra– a través d'un text que pretenc que tingui un encomiable rigor lingüístic.

Entre els meus objectius hi ha el de demostrar que bona part del lèxic i de les expressions emprades per Guàrdia continuen ben vius avui a la zona, i també que n'hi ha d'altres que no ja no s'utilitzen al Collsacabra i que, en canvi, es mantenen en altres dialectes –valencià, mallorquí,

1 Quirze Parés no era historiador, però va fer un estudi rigorós i detalladíssim de la situació present i pretèrita del Collsacabra on hi ha citats tots els masos de la subcomarca, així com tots els vestigis de la vida humana a la zona, que avui és referència de tots els historiadors locals. Vegeu l'obra de la seva autoria esmentada a la bibliografia: *La despoblació rural i les masies del Collsacabra*.

menorquí...— on sí que tenen plena vigència. És la conseqüència d'un canvi lingüístic que és un fet inherent a totes les llengües. No cal dir que també pretenc rescatar el nostre llegat lingüístic en una època, la de la dita i mal dita “Decadència”² en què entre els cercles intel·lectuals el castellà havia agafat molta força. No es tracta d'estudiar aquesta afirmació en aquest treball, però, sigui certa o no, el cas és que la vida, a pagès, continuava en català, com va continuar-hi sempre, i com encara es manté. Malgrat els castellanismes i malgrat les invasions.

1.2 Mètode emprat: confrontació de documents i mètode geogràfic (enquestes)

He basat la meva anàlisi més exhaustiva en el text de Joan Guàrdia publicat per Pladevall i Simon. És veritat que per comprovar-ne l'ortografia he anat a buscar-ne l'original, però per a tota la resta, he preferit treballar sobre la publicació esmentada per tres raons molt concretes: la primera, perquè m'hauria calgut fer tot un altre treball per poder entendre bé l'original; la segona, per impossibilitat personal de romandre durant mesos a Sant Pau de Segúries (el document no es pot extreure del mas El Mariner); i la tercera, perquè des d'una publicació és molt més fàcil referenciar un text amb lletra d'impresca i números de pàgina, i és, per tant, molt més accessible per al lector d'aquestes ratlles si vol localitzar la font de les citacions, encara que, ara per ara, el llibre *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII* estigui exhaurit.

Partim, doncs, d'aquest llibre, d'on, per defecte, són les meves citacions i referències. Després de la introducció dels editors, comença un dietari de Joan Guàrdia amb tot un seguit de dades molt pròpies de les llibretes dels hereus de les grans cases catalanes, consistents en entrades i sortides de matèries primeres i materials, informació de compravenda i de deutes, que té un interès lingüístic relatiu perquè és més aviat repetitiu, i més de xifres que de lletres. El *Diari*, pròpiament dit, comença a la pàgina 56 i, d'aquí a la plana 119 és quan hi ha la narració dels fets que succeeixen al voltant de l'hereu de La Guàrdia. Ha estat, doncs, sobre aquesta part del text que he treballat.

Vaig començar el treball fent un buidat de fenòmens que tenia interès a ressaltar, de fonètica, morfosintaxi, lèxic i altres aspectes, constituint amb això diverses taules que em facilitessin la feina posterior.³ A continuació, sobre aquestes taules, vaig procedir a fer una recerca de Gramàtica Històrica i de Dialectologia. He seguit el mètode marcat per l'historiador de la llengua Emili Casanova a la seva *Gramàtica Històrica Catalana: proposta d'un mètode d'estudi* (1989), en el

2 Vegeu l'anàlisi que fa de la idea de “Decadència” literària Marc Sogues Marco: “De Fontano a Belinda. Un desengany cavalleresc i epistolar”. Treball de Final de Carrera de Filologia Catalana. Arxius UOC 2012. “Presentació i justificació del tema escollit” pàg. 4-6

3 Vegeu annexos 2,3,4 i 5 (a partir de la pàg. 45).

sentit de trobar el *què*, el *com*, el *per què*, el *quan* i l'*on*, que contesten la gramàtica històrica, la història de la llengua i la dialectologia (Casanova, Emili 1989: 9-11). Paral·lelament, vaig mantenir converses i correspondència escrita amb l'historiador Antoni Pladevall que em va aclarir molt conceptes que quedaven foscos o que no trobava en documents escrits.⁴ A continuació, vaig consultar el document original del *Diari* al mas El Mariner de Sant Pau de Segúries. Allà vaig poder comprovar-ne tant l'ortografia real (tot i que, sabent com s'havia fet la transcripció, ja me n'havia fet una idea) com la cal·ligrafia i l'aspecte general del *Diari*⁵.

El següent pas va ser la comparació dels fenòmens lingüístics del *Diari* de Guàrdia que ja havia destacat, amb els d'altres documents de la mateixa època, d'abans i de després (estudi sincrònic i diacrònic) Després de consultar els que també es troben inclosos al llibre de Pladevall/Simon (Anotacions d'Antoni Joan Guàrdia, diari d'en Perai i "Excomunicació contra els francesos" –el document de Reixac és en castellà i, per tant, no l'he fet servir en aquest treball–), vaig consultar alguns originals de l'Arxiu del Museu Episcopal de Vic (MEV) com el del diari dels hereus de QuatreCases, de Rupit –també de la zona–, i alguns processos de bruixeria de la Vegueria de Vic, també escrits a mà a la mateixa època per diversos escriptors –notaris–, que detallaven acusacions i martiris de les dites "bruixes". Tant en aquest cas com en el de l'"Excomunicació contra els francesos", hi havia la possibilitat de comparar un llenguatge suposadament més culte amb el dels pagesos, i concretament amb el d'en Joan Guàrdia.

Fora de l'Arxiu del MEV, també vaig poder accedir a algun document original particular de finals del segle XVIII (Josep Ayats. Propietat de la família Oliu, Cantonigròs) on, malgrat tractar-se només de llibretes de comptes, vaig tenir la possibilitat de comparar algunes dades que em semblaven remarcables.

Així mateix, vaig poder consultar documents ja publicats d'Osona, editats per Rafel Ginebra (l'actual arxiver del MEV) com els mateixos processos de bruixes, però també altres diaris com el de Francesc Joan Lleopart, de Vilalleons (1633-1773), contemporani del de Guàrdia però d'una zona d'Osona molt apartada de la del Collsacabra; o com el de Bernat Puigcarbó, de Muntanyola (1579-1662), aquest una mica anterior al de Joan Guàrdia, i igualment apartat del Collsacabra.

No cal dir que, per parlar de la importància del *Diari* i de la seva situació en l'eix espaciotemporal, he consultat diversos llibres, entre els quals destaquen notablement en nombre els d'Antoni Pladevall i Font per tractar-se de l'historiador més reputat de la comarca d'Osona i segurament qui

4 Vegeu Entrevista Pladevall 2012 a la bibliografia.

5 Vegeu annex 1. Hi trobareu diverses imatges del *Diari* original (pàg. 36).

més n'ha estudiat els seus documents i la seva història. També hi he mantingut una entrevista que trobareu referenciada als documents sonors, amb un enllaç a l'arxiu corresponent.

Finalment, he efectuat quatre enquestes a persones d'entre 79 i 97 anys del Collsacabra, per constatar el canvi lingüístic de la llengua al llarg d'aquests quatre segles. Atès que estic treballant sobre una zona concreta, he seguit les indicacions de Joan Veny que es refereixen al criteri geogràfic (Veny 1986: 70, 72) per estudiar el subdialecte de la regió del Collsacabra des d'un plantejament diacrònic, en referència al llenguatge del mateix lloc al segle XVII. Com que he entrevistat persones grans, he fet servir el mètode directe o indirecte proposat per Veny, i també, en última instància, el de l'extorsió (Veny 1986: 82), però aquest només en els casos en què els altres dos mètodes no han funcionat; i també quan, al capdavant, jo ja sospitava que no coneixien o no feien servir un mot determinat perquè ha deixat de dir-se a la subcomarca. Aquestes enquestes les trobareu també referenciades a l'apartat de documents sonors. També he consultat i utilitzat els reculls dialectals fets per Jordi Dorca al seu *El parlar del Collsacabra*, llibre que també trobareu referenciat a la bibliografia.

1.3. Advertiments preliminars

1.3.1. En aquest treball no he pretès en cap moment estudiar el llenguatge oral ni de Joan Guàrdia ni de cap altre autor consultat. Tot i així, és obvi que es poden deduir força particularitats de la seva pronúncia a partir de l'ortografia emprada a l'hora d'escriure, especialment en els aspectes fonètics que analitzarem més endavant, i aquestes sí que he mirat de corroborar-les en les enquestes realitzades.

1.3.2. He referenciat normalment tot allò que he trobat en documents publicats, però tant en els documents originals com en el cas de qualsevol material no publicat, ho he referenciat posant-hi les inicials de l'autor, tal com ho indico, a l'apartat de documents inèdits, al final de cada referència. Per exemple: el *Diari* original de Joan Guàrdia queda com a JG. Aquest *Diari* no té les pàgines numerades, però sí que ho estan els documents de l'arxiu del MEV, encara que siguin manuscrits originals. Per tant, en aquest cas, a més de les inicials, hi he posat el número de pàgina. Per exemple, DDAA: 15 (Diversos Autors –processos de bruixeria– pàgina 15). En el cas dels Quatrecases (dos Joans i un Vicenç), ho he titulat JQ1, JQ2 i VQ. En el cas dels Guàrdia, però, per defecte, i com he explicat a l'apartat anterior, he pres com a referència primordial la publicació feta per Pladevall i Simon, excepte en el cas de l'ortografia. Es veurà als apartats corresponents.

1.3.3. De cada paraula o expressió usada múltiples vegades per Guàrdia al seu *Diari*, només n'he referenciat tres o quatre amb els números de pàgina, per l'evident impossibilitat de citar-les

totes.

1.3.4. En el treball parlo del municipi i el poble de l'Esquirol, atès que aquest nom és el que es va assumir definitivament al ple de l'Ajuntament de l'11 de març del 2014. Però prèviament a aquest ple, l'Esquirol també tenia un altre nom, Santa Maria de Corcó, i és per això que a la bibliografia el trobareu sovint esmentat d'aquesta manera.

2. Situació de Joan Guàrdia i del seu *Diari* en l'eix espaciotemporal

2.1. Situació històrica del Collsacabra

El castell de Cabrera, esdevingut famós no pas pel seu edifici, avui en ruïnes, sinó pel llinatge que el va posseir, va donar nom al terme de Cabrera, o Cabrerès. Aquesta extensió de terreny, que comprèn diverses parròquies, es correspon avui amb gairebé tota la jurisprudència del municipi de L'Esquirol, que engloba el poble amb aquest nom, Cantonigròs i Sant Julià de Cabrera (també Sant Martí Sescorts, però aquest poble no és al Collsacabra sinó a la Plana de Vic). Diu Antoni Pladevall:

Tota la gent que vivia al terme del Cabrerès era majoritàriament súbdita dels Cabrera, llevat d'uns pocs alodials o que depenien de monestirs o d'institucions eclesiàstiques. Els pagesos tots eren súbdits de remença dels Cabrera i per això per aquí tingueren ampli ressò les guerres remences que acabaren el 1486 (Pladevall 2002: 29).

El Cabrerès també té un altre nom, el Collsacabra, al qual es dóna més amplitud geogràfica (Pladevall 2002: 21). Tot i que els autors no s'acaben de posar d'acord en aquestes extensions, segurament sí que accedirien tots a incloure-hi Pruit, Rupit i Tavertet, i les parròquies de Falgars i del Far. El Collsacabra és una subcomarca elevada, d'uns 150 km², que oscil·la entre els 800 i els 1300 metres d'altitud. Precisament, el *Diari* de Joan Guàrdia empra molt sovint aquest terme, "Collsacabra", per definir la zona. El camí ral de Vic a Olot, en línia recta cap a França i molt transitat des de temps immemorials, travessa tota la zona, tot i que avui ha desaparegut en molts indrets i es fa difícil seguir-lo.

En temps de Joan Guàrdia, el Collsacabra va patir les calamitats d'una època particularment freda i hostil per a l'agricultura, la qual cosa va propiciar força processos contra bruixes a qui la histèria col·lectiva atribuïa la culpa d'haver instigat la ira de Déu que enviava tempestes terribles i temibles glaçades negres. Així, entre el 1618 i el 1622, es van penjar més de 500 bruixes a Catalunya, de les quals, una seixantena a Osona (Pladevall 2002: 55). Aquestes bruixes no eren més que dones que exhibien un comportament diferent a l'habitual, que eren vistes com a "estranyes" pels seus conciutadans.

A banda dels problemes amb la climatologia i amb la bruixeria, la importància històrica més destacable del *Diari* de Joan Guàrdia és en la Guerra dels Segadors o del Corpus de Sang, que va tenir lloc entre 1640 i 1652 i que va convertir el Collsacabra en camp de batalla de francesos i castellans, quan el comte-duc d'Olivares insistia a implicar Catalunya en la guerra. Guàrdia relata amb molta exactitud els fets succeïts a casa seva mateix, amb els soldats estrangers (francesos, castellans, mercenaris d'arreu d'Europa...) però també amb els miquelets, normalment grups sanguinaris que lluitaven a favor d'un dels dos exèrcits –el francès o l'espanyol–, els uns contra els altres, fent servir sovint els pagesos de la zona com a moneda de canvi. Com va deixar escrit Joan Guàrdia: “És estat lo Collsacabra frontera de Fransa y tostems los micalets de Fransa i Aspanya an cosejat per tota aquesta terra composant y matant, tant d'una part com altra, que és gran terror” (Guàrdia 1986: 84,85).

Guàrdia participa de la guerra dels Segadors, del Corpus de Sang, de la batalla de Montjuïc i dels intents posteriors de pacificar el poble i el Collsacabra. A més de participar-hi, ho explica amb tot detall, i aquesta és la raó per la qual ha estat citat i consultat per diversos historiadors de Catalunya i de fora. Per exemple, l'historiador J.H. Elliot cita Guàrdia a la seva obra de referència, *La revolta catalana* (Elliot 1999: 54, 389).

2.2. La família i la casa Guàrdia

A Osona hi ha una quinzena de llocs anomenats *Guàrdia* o *Guardiola*, que, com totes les *Guàrdies* i *Guardioles* catalanes, provenen de torres de senyals i de vigilància, una modalitat defensiva molt corrent a Catalunya. La Guàrdia de què parlem, la casa d'on era hereu l'autor del *Diari*, és una de les principals heretats del Collsacabra. (Pladevall, Simon 1986: 13). Al mas El Mariner, vam poder veure l'original del contracte de compra de la casa, escrit en llatí al segle XII. En parla també Quirze Parés en l'apartat del seu llibre dedicat a La Guàrdia. De fet, explica Parés que la casa té una llinda del 1656, i una altra del 1698. També diu que havia tingut una vinya bastant gran, i pomes, préssecs i nespres. (Parés 1985: 213). El fet que, al *Diari*, Joan Guàrdia parli de posseir bous (Guàrdia 1986: 102), indica també que es tractava d'una casa benestant, perquè els bous eren considerats senyal de riquesa a les cases de pagès segles enrere, ja que calia mantenir-los i també calia tenir un bon tros de terra per fer-los treballar.

De fet, Joan Guàrdia va ser fill de la pubilla de la Guàrdia, atès que els seus avis no havien tingut fill mascles. L'hereva Joana Guàrdia, doncs, el 6 de juliol de 1603 es va casar amb Antic Torrellebreta, un fadrister del municipi de Malla. Joan Guàrdia –o de la Guàrdia– naixeria deu mesos després. La seva mare moriria el 1622, i Torrellebreta va quedar com a usufructuari del mas, afegint al seu cognom el de Guàrdia. En canvi, el seu fill Joan, l'autor del *Diari*, es va dir

simplement Guàrdia i va deixar perdre el cognom patern. Joan es va casar el 1637 amb Maria Àngela Roca, de Muntanyola. (Pladevall, Simon 1986: 15).

Més endavant, i després d'unes quantes generacions d'hereus Guàrdia, hi va haver un Ramon Guàrdia que va contraure matrimoni amb Maria Rosa Serrat i Mariner el 1812, pubilla d'El Mariner de Sant Pau de Segúries, i aquesta és la raó per la qual els Guàrdia avui viuen i conserven l'arxiu familiar a la vall de Camprodon.⁶

2.3. Joan Guàrdia

Llegint el *Diari* de Joan Guàrdia, s'hi endevina un home profundament religiós, com correspon a un temps i a una època. És un home submís que creu en la voluntat divina i que agraeix a Déu el naixement de cada fill, i es preocupa sobretot per l'ànima dels que se li moren (quatre, dels sis que va tenir, van morir abans que ell).

Joan Guàrdia és també una persona que té un cert nivell cultural. Quan llegim el *Diari*, ignorem si ell ha anat a estudi, però sí que sabem que hi ha enviat almenys un dels seus fills: a la plana 110 ens parla d'haver enviat el seu fill Francesc, mort als sis o set anys (ni ell ho sap ben bé), a estudiar a Vidrà i a Sant Pere (segurament de Torelló), i un any de gramàtica a Santa Caterina. Parla també que és mort abans de començar a "llegir filosofia a Vich". Si tenim en compte l'edat de la criatura, és evident que el seu pare pretenia que ben aviat tingués uns coneixements que realment tindrien poc a envejar als d'un nen de set anys dels nostres temps.

És digna d'esmentar també, per fer-nos una idea del seu caràcter, la manera d'escriure de Joan Guàrdia, l'interès que hi posa, els fets que descriu i com els descriu. Les expressions que empra, com ja detallarem més endavant, són, en algunes ocasions, plenes de gràcia, enginy i sensibilitat. Es fixa en un "home desanimat, sense temor de Déu" (88), diu que "casi tots els ausellets se morí<a>ran de fret" (102), parla dels que "saquegen a rem y a vela" (82), i explica que "no trigaren més de dos credos"(88) a fugir. A més de parlar de les coses de casa, s'entreté a narrar fets històrics des del seu punt de vista, com el començament de la Guerra dels Segadors, El Corpus de Sang, l'assassinat del conseller en cap de Vic, la Batalla de Montjuïc, la derrota de les tropes castellanes el 1641, la mort de Lluís XIII... No s'està de res i sembla que trobi plaer a estendre's en les coses que explica.

Pladevall i Simon fan esment a la introducció del *Diari* de la poca atenció que para Guàrdia a

⁶ Trobareu l'arbre genealògic dels Guàrdia a l'annex 7 (pàg. 54)

coses com “la cerimònia de les seves nocces, o de les nocces de la gent de la seva família, però en canvi s'estén en els detalls de la firma dels capítols matrimonials” (Pladevall, Simon 1986: 18). Això també ens deixa una idea de la família catalana com a institució que transmet les propietats de generació en generació a través de l'hereu.

3. La llengua al *Diari*.

El Collsacabra, amb la seva particular orografia, conforma una unitat social i humana molt particular a dintre de la comarca d'Osona. El fet d'estar tan aïllada geogràficament de la resta de la comarca –com també ho està el Lluçanès– fa que hi hagi una relació molt estreta entre els petits nuclis urbans que, excepte en el cas de l'Esquirol, no sobrepassen els 400 habitants, i n'hi ha algun que no arriba als 50, com Sant Julià de Cabrera. En aquest estudi lingüístic hi inclourem els pobles del Collsacabra, que són: L'Esquirol, Cantonigròs, Sant Julià de Cabrera; i, fora d'aquest municipi, Rupit, Pruit i Tavertet. Sense oblidar, és clar, les cases de pagès i les granges que esquitxen el paisatge i que fan de lligam entre poble i poble.⁷

3.1. Com està escrit globalment

El *Diari* de Joan Guàrdia es refereix sobretot a la guerra, a les coses pròpies de la religió i a les que estan relacionades amb el camp i amb la vida agrícola. Aquests són els tres eixos en què esta basat el que ha restat escrit. Per tant, hi trobem un munt de lèxic referit a aquests tres temes. Guàrdia ho barreja tot, parla simplement del que el preocupa, i així, tant aviat ens cita *gorets*, *corteras* o *tosinos*, com *càmits* o *viafós* (versió antiga del “viafora”) o de les peces d'artilleria anomenades *pedrers*. Observem en Guàrdia un llenguatge ric i variat, i, com que es fixa en tot, ens sorprèn sovint amb detalls que donen a entendre la idea que comentàvem en apartats anteriors, o sigui, que es tractava d'una persona particularment sensible, que escrivia pel desig d'escriure i de descriure-ho tot: per exemple, si parla dels blats negats per un excés d'aigua, no es descuida d'afegir-hi “que alguns dias vàran axir una planeta de calàpats que no héran gayra majós que unas llagostas” (57). O s'entreté a explicar les raons de les disputes entre exèrcits, que s'acaben com el Rosari de l'Aurora: “Aquí hi agué una gran qüestió entre francesos y castellans per raó de aver posat foch a la pólvora avent ja apactat; en fi fonch resolt que lo foch ningú la y posà, sinó que va ser un llamp qui caigué sobre dit castel perquè tronava en aquella ocasió, y així posà plasa que era estat axò y no altra cosa”(80).

7 Jordi Dorca, al seu *El parlar del Collsacabra*, entén l'Esquirol com el global de tot el municipi, i no en separa els pobles de Cantonigròs i de Sant Julià de Cabrera. Personalment prefereixo tenir en compte els nuclis urbans, més que les unitats administratives.

El *Diari*, com correspon a una crònica escrita per algú de cultura cristiana, està referenciat per les festivitats dels sants: “per Sant Miquel ia jalava” (58-59), “la vigília de Nostra Senyora de Satembra han tinguda gran brega a la Fuentervia” (59); “Lo dia de Nostra Senyora de Marts de dit 42 és arribada la nova de que los castellans venían a socórrer a Coblliura per terra” (63), “asò ha contengut fins lo dia de vuy, dia de St. Andreu” (89), “item per Santa Creu he venudas...” (118).

Hi ha una cosa curiosa a destacar en el *Diari*, que només es pot observar en altres documents d'aquest estil, és a dir, que s'hagin escrit durant pràcticament tota una vida: l'evolució literària del seu autor. Els aprenentatges i l'adquisició d'expressions o de nou lèxic, o els canvis d'idees o de manera de dir les coses al llarg dels anys. Això no passa en les obres amb intencions literàries perquè estan concebudes de manera unitària i escrites durant un temps determinat, llarg o curt, però sempre amb la intenció d'oferir-les a un públic de manera que quedi un text més o menys uniforme. En un diari, i concretament en aquest, sense perdre l'estil, o l'ànima de qui escriu, s'hi pot entreveure una evolució. Per exemple, Guàrdia fa servir, per a la 3a persona del singular del perfet d'indicatiu del verb “ser”, *fou*, durant la primera part del diari; a partir d'un moment determinat, el 1654, canvia a la versió arcaica *fonch* (80), que, al començament, alterna amb *fou* (trobem *fou* encara a la plana 89), però que després comença a utilitzar en exclusiva (81, 82, 90...). Passa el mateix amb el possessiu *Nostre/os*, que trobem per exemple a la plana 62, que després alterna amb *Nòstron* (p. 99, a partir del 1640), i que es converteix definitivament en *Nòstron* (102, 103...)

Aquesta evolució no només es troba en les qüestions lingüístiques, sinó en la velocitat d'escriptura i en el que sembla un progressiu cansament a l'hora d'agafar la ploma: mentre als primers temps fa uns resums de cada any o de fets concrets de cada any que explica detalladament, a partir de l'any 1647 (103), els resums són molt més curts, i només hi diu l'essencial, tot i que parla de fets destacables com la pesta (o “lo mal gros” o “La Peyrona” –105–), la fam, els canvis polítics o la guerra, que encara no s'ha acabat. A partir del 1655, molt especialment, amb la mort del seu fill abans esmentat, sembla que perd l'empenta per continuar descrivint com abans. Parla de més morts de la família o de gent propera, i acaba dedicant poc més d'un paràgraf a cada any. L'any 1667, això sí, explica que ell va caure del paller (116), i és allà on comenta que tenia 63 anys i tres mesos i dos dies, dada a partir de la qual s'ha pogut deduir l'edat exacta de l'autor del *Diari*; un diari que acaba parlant de compres i vendes. Les seves últimes paraules són “la llana he venuda an en Miquel Goell, que pesà un cintar y una roba en preu de 13 lliuras per cintar” (118).

Com explicarem a continuació, Joan Guàrdia vacil·la en determinats termes, i no només per aquesta evolució que dèiem, sinó d'una manera bastant arbitrària en altres mots: ballen *llur/lur*, *desasset/desset*, *soterrar/enterrar*...

Joan Guàrdia, quan escriu, té el seu estil. Sovint enceta un nou tema amb *Ítem* o bé *Parlem de...* . Com ja hem observat abans, fa servir expressions originals i enginyoses. També podem destacar el fet que repeteix algunes paraules d'una manera que sembla obsessiva, com, per exemple *espant*, que ho fa servir per a tot: *és cosa de aspant* (62,104, 107), *aspantats* (69, 80, 84)), *aspantós* (91)... També fa servir per a tot adjectius com *gran* i *molt gran*, o com *galant* (101, 111, 113, 114...), en l'accepció del terme ponderatiu quan s'anteposa a un substantiu.

Com veurem també tot seguit, hi ha diversos aspectes gramaticals, i especialment de lèxic, que han deixat d'utilitzar-se al Collsacabra i fins i tot al català central, i que, en canvi, ara es diuen en altres dialectes, com valencià, mallorquí o, fins i tot, menorquí. Però això sí que no és una exclusiva de Joan Guàrdia, sinó que és extensiu a tot el català de la zona al segle XVII. Tampoc no són exclusius del pagès els castellanismes abundants del *Diari*: *astragos* (60, 64), *desafueros* (74), *luego* (62, 82), *modo* (81,82), *puesto* (77), *sustento* (81), *tèrsios* (74)...

3.2. Aspectes gramaticals

3.2.1. Fonètica

En aquest apartat analitzaré aquells fenòmens fonètics que m'han semblat destacables al *Diari*. A l'hora de fer un buidat de paraules per confegir el llistat de fonètica⁸, he fet una distinció entre els vocalismes i els consonantismes, i n'he anat a buscar les raons històriques o dialectals. Les presento a continuació:

3.2.1.1. Vocalismes

Aquests són els principals fenòmens vocàlics del *Diari*:

Monoftongació de UA en O.

Ho observem en paraules com *Cont* (55)(per *quant*), *cons*(60)(per *quants*), *cinconta*(56), *cotra*(100), *cortera*(56,58), *gornasió*(87, 89), *codrilla*(91), *coranta-dos*(92), *Gòrdia* (107,108)... En canvi, i curiosament, quan parla d'ell mateix, sempre s'anomena *Guàrdia*. Balla amb *goret/guaret*.

Això succeeix perquè, en el cas de la síl·laba àtona, GUA passa vulgarment a GO (*gonyar*, *gordar*) tant en el català continental com a les Illes. Emili Casanova explica que es tracta d'una assimilació entre la W i la O: *Wardare-Gordar* (Casanova 2000: 52)

En canvi, es tracta d'un vulgarisme dialectal només del Principat el pas de GUA a GO, quan és síl·laba tònica: *goita*, *gonya*, *gorda*. (Moll 2006: 103). D'altra banda, la G davant de U, I i E és una W germànica que s'ha convertit en GU (Moll 2006: 102). No hem d'oblidar, però, que aquesta monoftongació dels diftongs tòncics KWA i GWA és molt típica

8 Vegeu annex 2 (pàg. 45).

del rossellonès (JV/MM: 9). Jordi Dorca hi posa un especial esment en la parla del Collsacabra. (Dorca 2008: 29)

Fenòmens universals fonètics d'assimilació/dissimilació

És el cas de paraules com *contrabusions*(97), *Gerona* (97) (Aquí la palatal G farà més endavant que la E es tanqui en I), *Jonoll* (73) (assimilació a la velar tònica) *sofecienta* (103,112,116) (assimilació de la É tònica), *gornasió* (87), *sègal* (106) (Assimilació de la È tònica del català oriental, encara existent avui dialectalment al Collsacabra⁹) (DCVB), Però també vacil·la amb aquestes vocals: *Sofecienta/soficienta*, *Cinconta/cinquanta*, *cotra/quatre*, *quortera/cortera*, *gornasió/gornisió*.

Confusió de prefix

Aspitalet (61) , en lloc de Hospitalet.

Paraules amb afegití inicial (Pròtesi)

Per exemple, *Aguytàvan* (75) *asagratat* (104), *apactat* (80), *apactar* (70), *afins*, (per “fins”, 82), *arresclosit* (107)...

Supressió de la vocal inicial (Afèresi)

Bril (97) (per *abril*), *bundància* (99), *dovant* (per “adobant”, 116), *rosegar* (80)... Això succeeix pel fet de confondre la A inicial per la de l'article i, per tant, no considerar que forma part de la paraula que ve després. De fet, és una falsa segmentació dels mots en seqüència.

Afegeix una U per assimilació

lleugua (81,94) Cal tenir en compte que *lleugua* ve del gal·lic *leuca*. (DCVB)

Converteix O en AU

Per exemple, *Ausona*(118). El grup llatí primari AU encara està per monoftongar, per assimilació, en Ò (Moll 2006: 84)

3.2.1.2. Consonantismes

Analitzem els principals fenòmens de consonantisme del *Diari*:

La líquida vocalitza en U.

És el cas de *Bauma* (87,93,100) (en lloc de *Balma*), *Aubert* (88), *caum* (93). *Algulsiu* (77). *Aubou* (102). (En aquest darrer cas, s'ajunta l'article “el” amb el nom “bou”) És una característica molt pròpia del Collsacabra, que el filòleg osonenc Jordi Dorca assegura que ha estat afavorit per la migració gascona del segle XVII, atès que en occità és un fenomen més fort que en català. (Dorca 2009: 34)

leisme històric (iodització)

Com que Guàrdia escriu I en lloc de LL, entenem que la seva pronúncia devia ser de ieisme que, d'altra banda, es troba en algunes zones del català central. Trobem *Fiol* (113)

9 Vegeu annex 8 (pàg. 55).

(aquests es troba a tot el català central), *barayat* (96), *veies* (112), *pairols* (114)... Això es deu a que els grups llatins C'L (de vegades procedents de T'L, G'L i L[j]) evolucionen cap a iod. (JV/MM: 20)

Elisió de la B intervocàlica

Noembre (63,60). La B intervocàlica és molt inestable, és feble. La B és bilabial i labialitzada, com ho és també la O (velar) i la E (palatal). Variació antiga i dialectal.

Converteix alguna T entre consonant i vocal, en S

Per exemple, “femta” ho converteix en *femsa* (64) Això és per analogia amb “fems” (DCBV)

Hi ha mots encara poc evolucionats del llatí

Per exemple, *Josef* (114) (DCVB)

Assimilació per influència de la NY

Catallunya (64, 96 *catallans*), *aspanyolla* (90). (Encara que també es possible que es tracti només de grafies, i no de sons reals)

Vacil·lació entre L/LL

La L/LL ballen: *Loch/lloch* (63,66,85/86,91)); *bela/bella* (75/70); *Lur* (96,97). És possible que JG mantingués la L sense palatalitzar en LL per influència del llatí, atès que la palatalització ja es constata al segle XIII –excepte en cultismes. (Moll 2006: 106)

Sonorització de la K

Tegla (77), *Gramats* (112). Conversió de C en G per onomatopeia o per fonètica sintàctica o per no cap explicació (Com *grapa*, *gripau*, *graelles*) (Moll 2006: 118). El fenomen és ben vigent al Collsacabra, segons els reculls de Jordi Dorca (Dorca 2008: 31)

Sonorització de la palatal fricativa

Hi trobem *mij* (57) (però de vegades *mix* (61)). Com a femení, hi ha *mija* (70,101,102). Dialectal: Al DCVB es pot llegir: “Hi ha regions on es pronuncien amb la palatal fricativa (*mija*, *mijos*, *miges*), sobretot a les comarques del Rosselló i Conflent, Vall de Ribes, Empordà, Bagà, Organyà, Ponts, Artesa de Segre i Morella.”

Iod en lloc de J

io (71, 76, 103), *ia* (63,70,102) Diu el DCVB que actualment, “a la part meridional del territori català peninsular (des de la Segarra fins a Elx) i a Eivissa, es pronuncia YO, amb la inicial semiconsonant”. L'explicació en el cas de Guàrdia és que la palatalització es va produir més endavant.

N en lloc de NY

Gind (per “giny”) (62). Antigament era *Gin*, (DCVB)

Vacil·lació entre la palatalització i la no-palatalització.

■ *Magraña* (78) (Moll 119) *aniada* (100,102,103) (però també balla amb *anyada*), exemple de la vacil·lació freqüent en català entre la palatalització i la no-palatalització,

que es troba en altres dobles com *banya/bana*, *enganyar/enganar* (Moll 2006: 119-120)

■ *Estela* (115-116) Stella-Estela. Quan la vocal anterior a la L era una E o I llarga ja en llatí vulgar es produïa una dissimilació que el procatalà tingués E/IL i, per tant no palatalitzarà a diferència del castellà (Casanova 2000: 44). *Estela*, avui, resta com una paraula de dialecte rossellonès (Veny 1998: 52)

Dissimilació o assimilació de la W a la velar

Ens trobem amb el cas d'*Ayga* (87), com ocorre en occità i Nord de Catalunya: ACQUA-AIGA (Casanova 2000: 52)

Dissimilació de la N en R

Tenim l'exemple de *Venema*, (103, 104) "verema". Avui es diu encara així a llocs com Martinet, Biar o Guardamar (DCVB).

IG per NN

Ignocents (99). Teòricament hauria de conservar la geminada d'origen culte, però tampoc és estrany que no ho faci (Moll 2006: 120)

R per L

Eulària (61). La L dissimilada en R és dialectal. (Moll 2006: 114) Avui és una forma emprada al català oriental, i també a Menorca. A Mallorca, es diu *Eulari*, com també es diu *histori* o *famili* (DCBV).

3.2.2. Morfosintaxi

En aquest apartat, exposem els principals trets destacables de la morfosintaxi del *Diari*.

3.2.2.1. Verbs

Utilització del "ser" en lloc de l'"haver".

són arribats (54), *són estats* (56), *se són molt fortificats* (69) ... amb flexió consegüent del participi. En català antic es preferia el verb "ser" com a auxiliar quan hi havia verbs pronominals o intransitius. També l'utilitzaven per alternar amb l'"haver", com a auxiliar dels verbs "poder", "saber", "voler" i "saber" i "haver de" ("*són haguts d'amar*"). (Moll 2006: 290) Actualment, aquesta utilització de l'auxiliar "ser" és del rossellonès. Abans es feia servir al Collsacabra¹⁰, però actualment no he trobat ningú que ho digués.

Utilització de l'imperfet de subjuntiu

Agéssem menjades (55). Del llatí HABUERAMUS, que sovint dóna lloc a formes com "haguérem". Del plusquamperfet llatí va venir l'imperfet de subjuntiu. Avui, la terminació en -éssem es conserva en el català occidental i parcialment en el mallorquí. (Moll 2006: 218).

10 L'autora d'aquest treball ho recorda dit per persones de la seva pròpia família, ara ja desaparegudes.

Ús del pretèrit perfet d'indicatiu en primera persona del singular

devallí (87), *dexí* (88), *tingí* (103), *aní* (103), *faé* (112,116,117). El pretèrit perfet llatí era morfològicament de dues classes: a) perfets febles, que duïen en totes les persones l'accent sobre la desinència; i b) perfets forts, que en la 1a i 3a persones de singular portaven l'accent sobre el radical. Aquest perfets forts provenen dels perfets febles, que en ocasions tenien primer una É com a desinència de primera persona de singular, i després es va convertir en Í. Un exemple: CANTAVI (llatí clàssic) > CANTAI (llatí vulgar) > CANTÉ > CANTÍ; o directament en el cas dels acabats en IVI en llatí clàssic: PARTIVI (llatí clàssic) > PARTI (llatí vulgar) > PARTÍ. (Moll 2006: 207-208) En el cas de *faé*, concretament, es tracta de la forma antiga de “fer”. Procedent de FECIT, tot i que Moll no ho explicita així, només parla de FAETS o FAÉS en la segona persona del plural. Per a ell, l'evolució de FECIT és féu. O potser de FACISSET, imperfet de subjuntiu. (Moll 2006: 231).

Flexió arcaica en la tercera persona del singular

■ *Llevàs* (82) per “llevés”.

■ *Duit* (102): Els resultats fonètics normals de DUCIMUS DUCITIS eren DUYM DUYTS, formes documentades freqüentment en els textos antics. Avui, el “Duim, duis, duit” s'ha conservat a les illes. (Moll 2006: 199)

Escassíssima utilització del perifràstic

Vax-lo encaxar (110), *vax pagar* (77). El català ha desenvolupat cada vegada amb més intensitat un pretèrit perfet perifràstic a partir de VADERE (vaig, vas...) acompanyat de l'infinitiu del verb corresponent, i que ha determinat la desaparició del perfet simple en gairebé tots els dialectes (Es conserva en el valencià central o apitxat i, amb menys vitalitat i, sobretot en primera persona del plural, en valencià meridional. També en eivissenc) (Moll 2006: 207)

Vacil·lació entre *fonch* (80,81,82,90)/*fou* (61,62,89).

En català antic es deia *fo*, *fon*, *fonc*, *fou*. Deriven de FUT. Perfet d'indicatiu llatí (Moll 2006: 228)

Utilització del “*tenen de*” (55, 95) com a auxiliar

Forma analògica a l’“*haver de*”. Algunes gramàtiques, com la de Fabra, la consideren normativa i alguns autors del segle XX, com Josep M. de Sagarra han fet ús d'aquesta “normativitat” a l'hora d'escriure. Apareix esporàdicament en diversos dialectes, també en valencià. En plena vigència al Collsacabra.

Analogia de les conjugacions de plural amb el singular

Me diueran (87).

Reducció vocàlica

Vent (veient) (88). *veent*>*vent*. Analogia amb verbs com “*sent*”, que es manté en el

valencià, i que citava Pompeu Fabra quan començava a treballar en la seva gramàtica: “*Algunos escriben crehent, vehent, cahent, etc...*” (Fabra 1993:103)

Formes arcaïtzants

Són-se'n anats(70), son-se-antornats(78), em-nos-ne duit(102), me'l ne duguí(110)...

3.2.2.2. Flexions nominals

Presentem dos casos de flexions del masculí plural:

■ *Homos (65)*

La -O de les veus *homo* (dialectal), *monjo, moro, porxo, rotllo, etc.*, s'explica per assimilació de la e final de la Ò tònica (Moll 169). OM/Hom: El català preliterari coneix HOMO, cas recte de nominatiu i home, cas oblic d'acusatiu, HOMINEM. El nominatiu HOMO>hom s'ha mantingut com a pronom impersonal. (EC 1 89)

■ *Gavatxs (59,112)*

Variació de plural, la més antiga que hi ha. S'ha conservat en àrees arcaïques del català, com el valencià. (DCVB)

3.2.2.3. Adjectius

Adjectius molt freqüents

■ *Molt (67,68), gran (67,69)*. Com explicàvem abans, Guàrdia té molta tendència a fer-ho tot gros i gran, potser per por al desconegut i a la situació en què es troba.

Adjectius arcaïcs

■ *Altro/s (68,69,70)*. Terminació en O per accentuar la distinció de gènere, atès que el femení acaba amb neutra.

Adjectius dialectals

■ *Manco (112)*. El seu ús actual en el llenguatge quotidià és vivíssim i freqüent, no al Cabrerès, però sí i sobretot a l'Empordà, a tot el País Valencià, a les Balears i a l'Alguer. (DCBV).

■ *Aqueix/aqueixes (73, 74, 82)* (dialectal, no del Collsacabra) Procedent del llatí ECCU-IPSU. (Moll 2006:180).

■ *Est/esta (81,82)* (actualment dialectal, no d'Osona). ISTE ISTA apareix representat per *est/esta*, en llenguatge literari, i per *este/esta* en el dialecte valencià i occidental (una forma influïda pel castellà *este*) En català antic l'ús d'*est/esta* era més freqüent que avui. (Moll 2006: 179).

Possibles castellanismes

■ *Desmasiades(95)*. De l'adverbi *Demesiadament* (DIEC), o *Desmasiadament*. Castellanisme segons el DCBV. Però podria ser que fos també derivat de MAGIS>mais>mas>més.

Possessius

Destaquem possessius arcaïcs:

- *sua* (67). Encara de plena correspondència amb el llatí. (Moll 2006: 178). Jordi Dorca recull *sua* al segle XX a Rupit. (Dorca 2008: 45).
- *Nostre/os* (62,116)-i, més endavant, *Nòstron-*, *sas* (99, 102, 103). *Nostre i vostre* tenen dialectalment, en el català oriental i baleàric, les formes *nostro i vostro*, per assimilació de la final a la tònica. A més, hi ha les formes *nòstron i vòstron*. (Moll 2006: 178)
- *Sos* (59): Adjectiu possessiu àton plural de tercera persona. És un possessiu no marcat quant al nombre de la persona posseïdora que s'usa per a marcar un posseïdor o més d'un. Tindrà com a contrincant *llur*. (EC 89.1: 4) *Sos*<SUOS. Forma simple del possessiu usada en general a l'Edat Mitjana i encara viva a la zona central de València. Posteriorment aquesta forma ha estat substituïda a poc a poc per les formes fortes "els seus"<article + plural de "seu">SUUM. (EC 89.1: 6)
- *Lur/Llur* (96,97,98) (explicat a l'apartat de fonètica) Adjectiu possessiu de tercera persona referit a una pluralitat de posseïdors. Procedeix del llatí genitiu plural *ILLORUM*>*llor*/*ILLURUM*>*llur*. Pot anar davant o darrere del nom. Pren una S per indicar el plural d'allò que es posseeix. A partir del segle XV va perdent els seus usos davant del possessiu àton "seu", perquè el parlant no vol dues formes per a una mateixa funció i amb "seu" ho té tot cobert. Al XV el parlant ja no mantenia el seu valor etimològic de plural i s'usa per a un posseïdor. (Casanova, EC 89.1: 4)

3.2.2.4. Articles

Destaquem els articles següents:

- *Lo, los* (59,69). És l'article definit masculí medieval i dialectal del català nord-occidental i en alguns contextos del valencià: després de preposició i en algunes expressions com "tot lo dia".
- Tractament de cortesia:
 - *N' (En)*(88,90). "De les formes llatines de vocatiu *DOMINE* "senyor" i *DOMINA* "senyora". Per l'extraordinari desgast que solen sofrir les paraules de tractament, *DOMINE* ha quedat reduït a *ne, en, n'*, i *DOMINA* a *na, n'*"(DCBV)
 - *Don* (72) Més o menys el mateix: del llatí *DOMNU*, contracció de *DOMINU*.

3.2.2.5. Pronoms

Ressaltem els següents:

- *Ninguna*. (105,107). Ve del llatí *NEC UNU*: Negú, negun, ningun... (Moll 2006: 184)
- *Asò* ("açò") (74,75,112) Ve de la partícula adverbial demostrativa *ECCE* i del demostratiu de primera persona i després anafòric *HOC*. "Açò" s'ha perdut en la major part del català. (EC 89.1: 4)
- *Nosaltros* (60,75), *nos* (61). El llatí *NOS* és el pronom fort de primera persona, que s'usa com a nominatiu-subjecte i com a cas règim precedit de preposició. Avui en dia, des del XIV, diem "nosaltres", format per *NOS* + *ALTEROS*, nascut per juxtaposició de dos

pronoms, forma moderna que es pronuncia de moltes maneres en els dialectes catalans: *nosatres, mosatros, natros, natres...* Aquest canvi és degut al fet que “nós” i “vós”, tònics, tenien moltes funcions, especialment “vós”: era una fórmula de tractament que encara és viva avui en els pobles (i, òbviament, al Collsacabra): El “nós” i el “vós” eren formes de plural majestàtic I per buscar una forma que aglutinés més gent, aprofiten un sintagma nós/vós + altres que indicava “jo” o “tu” i altres persones, en oposició a “nós” i “vós”, únics. El fusionen, el gramaticalitzen i neix una nova forma que substituirà l'anterior en aquesta funció de marcar pronom personal plural. Naixerà primerament en la 2ª persona i després passarà a la 1^a, per analogia. (EC 1 89:1, 2). En temps de Guàrdia, s'alternava una forma i l'altra.

3.2.2.6. Adverbis

Adverbis arcaics

- *Vuy* (68,112, 118). Sembla que hagi suprimit la lletra *a* de davant per confondre-la amb la preposició (afèresi)
- *Dejús* (56,84) “A sota de”. Usat encara a Rosselló Olot, Conflent, Mieres, Cardona.(DCBV) No s'usa ja al Collsacabra.
- *Ans* (58). Ve de ANTE (amb *s* adverbial). (Moll 185)
- *Tostemps* (72,97). Forma antiga provinent de TOTU TEMPUS, encara que Coromines apunta que ve de Tots Temps (Moll 186)
- *Pus* (94,105,114), ve de PLUS
- *Totavia* (61,64): “Sempre” (arcaic)
- *Ítem* (63,64). “Igualment”. S'utilitza per introduir nous conceptes. Guàrdia el fa servir contínuament.

Adverbis utilitzats avui

- *Ençà* (65, 84) grafia aglutinada de “en” i “ça” (llatí: IN ECCE HAC, ‘en direcció a ací’). DCBV. Utilitzat encara. Segons les enquestes, no s'acostuma a utilitzar al Collsacabra.
- *Aleshores* (80, 82), del llatí vulgar *ãd ïllas hõras*, del mateix significat. DCBV Segons les enquestes, tampoc no s'utilitza al Collsacabra avui.
- *Aon* (86). Utilitzat encara, com en castellà (“adónde”). També es pot sentir “a pressa” o “a fort”.
- *Almanco* (66), *més o manco* (64). Ve de *manco* (Vegeu l'apartat d'adjectius)
- *Prest* (100,103,113) Del llatí PRESTU. (Moll 2006: 186)
- *Dementre* (88), del llatí DUM INTERIM (Moll 2006: 186)
- *Aprés* (58, 59, 90). Avui dialectal no d'Osona. Ve d'AD PRESSU.

Altres

- *Antes* (61).(Castellanisme segons el DCBV). Utilitzat al Collsacabra segons les enquestes (*antes-d'ahir*)

3.2.2.7 Preposicions

Preposicions arcaiques

■ *Ab* (55). Ve del llatí APUD. Preposició de companyia que substitueix la clàssica CUM. La forma primera ha donat pas a formes medievals com “am”, “an”, “en” i també “amb”, avui normativa. L'evolució fins a l'“amb” actual és la següent: “am”+“ab” + mots començats per *m* (per exemple, “mi”) van acabar convertint-se en: “amb mi”, que fa que la consonant implosiva s'assimili a l'explosiva (EC 89.1: 1).

Preposicions dialectals

■ *En, an* (per “a” locatiu i de direcció) (65,67,77). .EN<IN llatí, complement circumstancial de lloc situacional. En aquesta funció a l'Edat Mitjana i avui conviuen “en” i “a”. En llatí es feia servir l'ablatiu amb IN per a indicar situació sempre, però per a marcar direcció s'usava AD + acusatiu quan s'indicava només l'aproximació i IN + acusatiu si s'indicava l'entrar en el lloc. Això feia que “en” marqués repòs i situació, fins que la llengua ha anat especialitzant “a” per a tot, excepte quan darrere de la preposició el mot comença per vocal (demostratius, indefinits), segurament aquí per causes de fonètica sintàctica. En valencià general en canvi predomina “en” per a situació i “a” per a direcció. I ja en català antic es va crear la forma “an”, que Guàrdia usa sovint. (EC 89.1: 2)

3.2.2.8. Numerals

■ *Desaset* (84,100) i *Desset* (118)<DECE(M)+SEPTE o DECE-ET-SEPTEM. Té molts resultats en català; “dezesset”, viva en rossellonés i occità; “disset”, català general; “desset”, balearic; i “dèsset” valencià. (EC 89.1:3) El *desaset* és menys evolucionat que el “desset”.

■ Després de les centenes hi posa “i” (*cent i sis, sent i onze*). Encara evolucionant, com s'explica en el cas anterior, el de “desset” (DECE ET SEPTEM). Avui la “i” ha caigut.

■ *Dotsa-cents* (91). Segurament *doscents*.

3.2.3. Lèxic

3.2.3.1. Fenòmens destacables en el lèxic usat per Guàrdia.

Lèxic que ha anat a parar a altres dialectes. Per exemple, *afrontats* (68), *deset* (118), *enquentendre* (90), *major* (114), *soterraren* (72,92), *estela* (115), *isqueren*,(74), *isqué* (90, 91), *vesprada* (93), *matalaf* (82)... Aquest lèxic actualment el trobem sobretot al valencià, excepte *enquentendre*, que es fa servir exclusivament a Menorca.

Lèxic relacionat amb

■ el camp i la vida agrícola:

Axut (59) (Sequera), *bascuit* (66), *cairetes* (59,66), *freixura* (74), *tempir* (99,112), *garbera* (110), *garbó* (78), *saó* (107), *afurada* (la civada) (70)...;

■ la guerra:

guerra (61) *intendant* (70), *magrañas* (78), *cabo*, *pelear* (66), *pedrers* (peça d'artilleria) (63), *rudat* (de trinxera) (70), *segrestar*(106), *viafors* (75,91,108,111), *magranes* (78)...

Lèxic que balla.

Per exemple, al bestiar de llana Guàrdia li diu de moltes maneres: *bestiar de llana*(90), *moltó*(104), *borrecs* (101, 103, 104), *ovelles* (112). O als francesos: *gavatxs*(59,112), *francesos*(84), *Lo Francès* (85). I hi ha la *Isglésia/Església* (al Collsacabra avui es diu "iclésia")

Castellanismes

luego (62,82), *tossino*(57,99), *alajas* (81), *algarajar*(72), *aplauso*(73), *Paleat* (66), *puesto* (77), *socorro* (62)

Gal·licismes

intendant (70)

Lèxic que avui utilitzem erròniament

Composar (84, 85, 91, 109). (El confonem per "compondre")

3.2.3.2. Lèxic que necessita definició

- **Afurada** (referit a la civada) (70). No hi ha cap definició al DIEC, però sí a DCBV: *Semblant a la fura, "carn afurada"*.
- **Algarada** (98) Diu el DIEC: "A l'Edat Mitjana, incursió feta per musulmans en territoris cristians". Guàrdia ho trasllada als "sanyós de Vich" que "an volguda fer gran algarada de lus personas ab nostros béns..."
- **Ardit** (112) Moneda que valia dos diners i estava en ús en els segles XVI i XVII. (DIEC)
- **Armánicos** (78). Eren mercenaris del Nord d'Europa (Països Baixos) (Entrevista Pladevall 2012: 3', 5'55")
- **Armunis de guerra** (78). Impedimenta de guerra (Entrevista Pladevall 2012: 4'22")
- **Barber** en lloc de "Metge" (110)
- **Boniró** (101) Un gran soroll (Entrevista Pladevall 2012: 2'40"). Al DCBV trobem *Borinor*, amb aquest significat.
- **Càmits** (82) són les peces petites dels ornaments religiosos que inclouen "purificadors, corporals, lavabos", etc. (Entrevista Pladevall 2012: 5'35")
- **Composar** (84,85, 91, 109) Imposar arbitràriament (a algú) una contribució, una multa, etc. (DIEC).
- **Desafueros** (74): Castellanisme. Acte violent contra la llei, (diccionari castellà DRAE)
- **Endenyada** (117) "endenyar" és fer empitjorar una ferida, o una part del cos danyada. (DIEC)
- **Enquentendre** (90) Multitud de coses en desordre o sense resoldre. Substantivació de la locució *en què entendre* (DCBV) Dialectalisme no normatiu. Actualment només es diu a Menorca.

- **Fermança** (110) Aquí, acte pel qual es constitueix una fiança per garantir l'acompliment d'una obligació. (DIEC)
- **Fomasa** ("Fumassa") (82, 83). El DIEC només accepta "gran fumera". Al DCVB, la 2a acceptió és "boira", que és la que fa servir Guàrdia.
- **Galant** (101,111, 113, 114). L'última acceptió del DIEC és la que fa servir Guàrdia: Anteposat a un substantiu, és un terme ponderatiu.
- **Intendant** (70) , Gal·licisme. Segons el DIEC, "A les monarquies borbòniques de França i d'Espanya, funcionari administratiu que presidia una intendència." En el cas de Guàrdia, es tracta d'un abat.
- **Magrañas de alquitrà** (78). Realment, es referia a "magrana". Acceptió que no surt al DIEC sinó al DCBV: antigament, granada d'artilleria.
- **Mestall** (107, 117) és una barreja de blat i sègol. Els pagesos de la Plana de Vic donen el nom de Mestall o "*mestar*" al sègol sol, però etimològicament vol dir barreja de dos blats. (Entrevista Pladevall 2012: 5'00")
- **Ninou** (99) Primer dia de l'Any. (DIEC)
- (*La*) **Peyrona** (107). No surt ni al DIEC ni al DCBV. Utilitzant un cercador apareix simplement com a nom propi antic. De fet, és com s'anomenava la pesta, de manera genèrica. Hi ha romanços i escrits sobre la Peyrona, que expliquen com s'anava estenent i atemoria els pobles. (Entrevista Pladevall 2012: 0'35")
- **Pinatar** (60) Pineda. No surt al DIEC però sí al DCVB
- **Saó** (107) Estat de la terra, resultat d'una ploguda, que la fa particularment apta per a sembrar-hi i treballar-la. (DIEC)
- **Vericle** (82) No surt al DIEC: Recipient format de dos cercles de vidre voltats d'un marc d'or, dins el qual es posa l'hòstia per exposar-la a l'adoració dels fidels (DCVB)
- **Viafòs** (75,91,108,111) No surt al DIEC. Vol dir "viafora" (i antigament, *viafors*). Crit o so d'alarma per a demanar auxili o per a reunir la gent en cas de perill. (DCBV)
- **Violari** (111) Pensió vitalícia. (DIEC)

3.2.4. Altres aspectes gramaticals i lexicosemàntics.

Entre les moltes expressions curioses que fa servir Guàrdia, n'hi ha algunes que ho són pel seu interès **gramatical**: *No foren tan mals*(74) (No foren tan dolents); *Donar socorro* (63)/*dar el socorro* (72) (Socórrer); *Bel foch* (61), *bella nit* (70, 71), *bell castell* (115) (al Rosselló s'utilitza molt l'adjectiu *bell/bella* davant del nom); *són-se cridades les paus* (112) (S'ha demanat la pau); *só és* (58), *ço és* (66) (Això és, o sigui, és a dir...); *los sanyós de capallans* (93); *Donar garrot* (68, 72) (Executar amb el garrot); *Les 12 hores de matinada* (61); *més que manco* (102) (més que menys).

També trobem força expressions que destaquen pel seu interès **lèxicosemàntic**: *se va pendra de potència* (97) (es va prendre per la força); *saquejant a rem y a vela* (82); *feien faradad* (101) (Feien angúnia); *No trigaren dos credos* (88); *fent cara a l'enemich* (70) (Plantant cara a l'enemic); *és cosa de aspant* (104,107); *fer-ne salera (dels porcs)* (117); *ab gran fausto de cavalls* (107-108) (Amb gran enrenou de cavalls); *No té comta* (68, 92, 93, 94...) (No es pot comptar); *li donaren los omenatges* (114) (El van homenatjar); *vax-lo ancaxar* (110) (El vaig posar en una caixa -el mort-); *Sant Asteva de nadal* (111); *los féran grans martiris* (74); *Al Castellà* (70), *lo Turch, lo Francès* (115); *tenim de molt sert de les paus* (112); *donar camp franch a sos fadrins* (88) (Donar carta blanca als seus fadrins).

Finalment, esmentem algunes expressions que tenen un interès bàsicament **semàntic**: Guàrdia explica que passen alguns soldats *ab bestiar per a portar las putas i altrás provisions* (74)¹¹ (És evident que les prostitutes anaven incloses en la impedimenta de guerra); *posaren moltes galeres a fons* (62,66) (Van enfonsar moltes galeres); *fer-ne quatre cortés* (de l'hereu Moncau)(109) (Pel context, ens ho hem de prendre en sentit literal, atès que explica que primer el van torturar. Per tant, després en devien fer efectivament, quatre trossos); *li à mort son germà y tirat a sa mara* (92) (Per context, sembla que no es tracta de cap violació sinó del sentit literal de tirar la mare a terra o fora de casa); *lo mal gros*(105), *lo mal, la Peyrona* (107) (Guàrdia utilitza tot d'eufemismes per referir-se a la pesta. Aquest, "pesta", és un mot que no escriu mai. A la Peyrona concretament ja ens hi hem referint a l'apartat de lèxic); *Nostra nació catalana* (73) ho diu una sola vegada però fa evidents els sentiments patriòtics de Guàrdia.

3.3. Altres aspectes del *Diari*

3.3.1 Aspecte general del *Diari*

En aquest apartat comentem l'aspecte general del *Diari* de Joan Guàrdia, evidentment basant-nos, ara sí, en el document original¹².

El *Diari* es troba escrit en una llibreta de fulls relligats amb un cordill i fent servir com a tapes un pergami d'escriptura gòtica en llatí. El manuscrit mesura 14,5x20 cm i té un total de 105 fulls¹³. Les vores dels papers estan més o menys rosegades però de moment encara es pot llegir bé, tot i que, en alguns fulls, la transparència fa que es confonguin totes dues cares.

11 A l'annex 1 hi trobareu una fotografia amb aquesta frase al manuscrit original (pàg. 41).

12 A l'annex 1 trobareu diverses imatges del *Diari* sobre el que expliquem en aquest apartat (pàg. 36)

13 Hem de tenir en compte que aquests 105 fulls inclouen també les dues pàgines escrites per Antoni Joan Guàrdia, només dues, i una anotació també seva al mig, de mitja pàgina.

El primer full està escrit amb una cura especial. Hi diu: “En Nom De Deu sia y de la Gloriosa y umil Verge Maria Jo ioan Guardia de corco¹⁴ fas Aquest llibre de Paper blanch Per ascriure comtas y mos Negosis...” etc. He transcrit les majúscules tal com estan en aquest primer fragment, atès que aquí sí que n’hi ha, segurament perquè Guàrdia trobava aquest escrit inicial una mena de declaració solemne per al seu *Diari*. Aquesta primera plana, a més de trobar-se òbviament a l’original (Annex 1), es troba reproduïda a davant de tot del llibre de Pladevall i Simon en facsímil, i transcrita al començament de la part del *Diari* en sí (Pladevall, Simon 1986: 33).

Deixant a part aquest primer full, la lletra de Guàrdia és similar al llarg del *Diari*, no hi ha canvis substancials: és petita, inclinada cap a la dreta i endreçada. S’equivoca poc i, quan ho fa, ratlla la paraula i escriu la correcta al costat. Hi ha també algunes anotacions al damunt del que s’ha escrit o del que s’ha ratllat. En algun lloc hi ha encara anotacions numèriques i s’ha de girar el full de l’inrevés per llegir-les bé. S’hi poden veure algunes taques de tinta o d’altres líquids o d’humitat que segurament són posteriors al *Diari*, però, en general, sembla que Guàrdia era una persona més aviat pulcra i endreçada almenys a l’hora d’escriure.

El *Diari* comença el 1634 i està dividit en dues parts: a la primera part parla sobretot de fets històrics; a la segona, sobretot d’agricultura, de la seva relació amb la terra. Després de la part bàsicament històrica, hi ha una pausa en el redactat, l’any 1667, on el seu fill, Antoni Joan Guàrdia, aprofita per fer-hi una breu intervenció, i a continuació hi trobem unes quantes anotacions numèriques (Guàrdia 1985: 99) on, a la versió original, també hi podem veure un dibuix del que sembla un cavaller armat, aparentment fet per un descendent de la família anomenat Joseph Guàrdia, casat el 1749 segons l’arbre genealògic de què disposem¹⁵, que també és propietat de la família Guàrdia d’El Mariner. Després, el *Diari* continua bàsicament amb tot el que fa referència a l’agricultura, començant pel 1640 i acabant l’any de la seva mort, el 1673.

3.3.2. Ortografia

A l’ortografia del *Diari* no hi ha normativa, Guàrdia ho escriu tot intuïtivament.

Esmmentem, però, unes quantes particularitats que es repeteixen al llarg del document:

3.3.2.1. Tendeix a posar A quan hi ha una neutra, sobretot al començament: *Arbajar* en lloc d’*herbejar* (100, 108), *Augènia*, *Asquirol* (70, 85), *Aspanya* (85), *Dotsa* (91), *Asteva* (89)...

14 Corcó era la comarca, amb l’església de Santa Maria situada a la casa de la Bertrana, allunyada de l’Esquirol, que era (i és) el poble. Pladevall 2002: 9 a 58.

15 Vegeu l’annex 8 (pàg. 55)

Ampurdà (78), *aspant* (104), *anter* (108)... Poques vegades ho fa a l'inrevés: *Die* (81, 82) *Berato* (70) Això es pot convertir en una vacil·lació entre la a i la e, en casos com *real* (106, 112, 115) /*raal* (115)

3.3.2.2. Ultracorrecció (que fa pensar en una persona culta). D'una banda, posa O en lloc de U en moltes àtones: *Lloís* (72), *Montjoïc* (72), *Ropit* (90); d'altra banda, acaba amb R alguns verbs que acaben amb E: *ViureR* (81), *TreureR* (81); i també escriu G per K, quan el so és K: *Tegla* (77)

3.3.2.3. Ch final, en lloc de C: *foch* (76), *poch* (89), *lloch* (89), *sanch* (88), *fonch*

3.3.2.4. Utilitza sovint la Y en lloc de la I: *vuy* (68,112), *cuydado* (90), malgrat que, com explica la filòloga Mila Segarra (Segarra 1985: 39), en el primer tractat d'ortografia conegut fins ara, el seu autor, Antoni Font, "no se serví de y ni com a conjunció ni tampoc com a vocal subjuntiva (*aigua, aire, 15; fruita, 172; rei, 286...*)"¹⁶. Intueixo que Guàrdia no sabia ni tan sols que existís aquest manual.

3.3.2.5. Confon la G amb la J. I, quan el so és G, de vegades es descuida la U (6, 9): *guerra/gerra* (74), *veger/veguer* (71), *digé, plogé* (71), *plaga* (per *platja*), *Sant Gordi* (70). Passa el mateix amb C i K (13, 19): *pocet* (77)

3.3.2.6. No posa guionets als números.

3.3.2.7. No hi ha majúscules, només alguna de tant en tant, com en *Rey* (65) o *Any 1652* (106)

3.3.2.8. Escriu les s sordes i les sonores sense cap criteri: *asò* (74, 77), *asi* (74,75). En aquest cas, hem de dir que el llibre de Mila Segarra cita altre cop el diccionari de Font, que va decidir atribuir ss a uns quants mots de manera arbitrària, i deixar els altres en una sola s. Precisament, un dels mots escollits per anar amb doble ss era *assí*, que acabem de posar com a exemple amb una sola s (Segarra 1985: 45,46).

3.3.2.9. Escriu LI·LI o LLLL en lloc de TLL: *aspall·llar* (76). O bé, *balla* en lloc de *batlle* (91), però també *Ballllas* (93, 94)

3.3.2.10. Xeix sense l al davant: *Axut* (99), *Axi* (74), *axian* (62, 67)

3.3.2.11. Plural femení en -as: *putas* (74)

3.3.2.12. P per B quan el so és P: P per B: *Dissapte* (82), *Doplo* (77, 103), *Gurp* (77), *doplas* (77)

3.3.2.13. X per IG quan el so és TX: *Vax* (77), *max* (65), *mix* (61)

3.3.2.14. Barreja relatius i articles amb noms, i els uneix: *Las oras, lasoras* (83), *alas oras* (59); *Entota* (57), *soés* (58), *andos* (58), *deque* (65), *quels* (92), *quens* (102)

16 Mila Segarra es refereix al *Fons verborum et phrasium ad inventutem latinitate imbuendam, ex thesaurus variis derivatus*, del 1637, o sigui, del temps de Guàrdia.

3.3.2.15. Suprimeix relatius: *És estada la causa (que) lo any abans* (57); i paraules *Aquest (any) nostra Senyora de Setembre...* (59)

3.3.2.16. *Ítem* ho escriu gairebé sempre com un símbol que s'assembla a una @ ¹⁷

3.3.2.17. Suavitza la ròtica: *Borasca* (60), *darés* (65, 67), *virey* (67), *borecs* (103, 104)

4. Comparativa del *Diari* amb altres textos

4.1. Enfocament sincrònic. Comparativa amb altres textos de l'època d'Osona

4.1.1. Comparativa amb altres textos de l'època del Collsacabra

Diari de Joan Antoni Guàrdia, l'Esquirol (1673) Manuscrit original i publicació

SEMBLANCES	DIFERÈNCIES
<p>Destaquen paraules com <i>Vui</i> (118, 119), <i>corteras</i>(119), <i>Gerona</i>(119), <i>totavia</i> (119) <i>axut</i> (120), <i>devasai</i> (pel ieisme), <i>gorets</i> (120).</p> <p>Fa el mateix que en JG amb els verbs en perfet: <i>vaés</i> (120)</p>	<p>En general, al manuscrit original, el fill de Joan Guàrdia té la lletra més grossa, i escriu molt més brut i desendreçat. He trobat diferències en paraules com <i>Més o menos</i>(119) (JG diu <i>manco</i>), <i>añi</i> (119, 120) (JG diu <i>any</i> o <i>ani</i> o <i>anyada</i>) <i>somatent</i> (119) (Joan Guàrdia no en parla mai), <i>quont</i>(119), <i>quol</i>(119), <i>quotra</i>(120) (JG diu <i>quatre</i> o <i>cotra</i>), <i>plams</i>(120) (en lloc de <i>pams</i>. En JG diu <i>plals</i> o <i>palms</i>)¹⁸</p>

4.1.2. Comparativa amb altres textos de l'època de fora del Collsacabra

Com a fenomen principal comú a tots els textos d'aquestes característiques, ressaltem que no es troba, almenys en la lletra escrita, rastres de iodització.

4.1.2.1. Excomunicació dels francesos dictada pel Bisbe de Vic (Francesch Agut, 1655) Publicació.

SEMBLANCES	DIFERÈNCIES
<p>Destaquem semblances en paraules com <i>iglésia</i> (131), <i>y</i>, <i>ab</i>, <i>sua</i> (131), <i>haont</i> (132), <i>alarits</i> (133), <i>alaja</i> (134), només <i>lloch</i>s (138), <i>noembre</i> (130), <i>altras</i>(130).</p> <p>Hi ha una similitud en el tractament de les formes verbals, igualment arcaïtzants: <i>donar-en-li</i> (135)</p>	<p>El document parla de manera molt més directa que el de Joan Guàrdia. Per exemple, diu <i>la violaren</i> (132): JG no parla mai tan clar, no li agrada descriure amb pèls i senyals les coses desagradables. D'altra banda, destaquem altres paraules escrites de manera diferent com <i>aspallaren</i> (131), (recordem que JG el grup TLL el converteix en LL.LL), o <i>aygua</i> (132) (Guàrdia diu <i>aiga</i>)¹⁹</p>

17 Vegeu-ne fotografia a l'annex 6 (pàg. 53)

18 Totes les referències de pàgines són de Pladevall, Simon 1986

19 Totes les referències de pàgines són de Pladevall, Simon 1986

4.1.2.2. Processos de bruixes de la Vegueria de Vic (Maig de 1619). Manuscrit original.

Hem de comptar que aquest document està escrit per una persona dedicada a escriure: un escriptor o notari. En base a això, m'ha sobtat que l'aspecte i la cura del text siguin molt més precaris que el de Joan Guàrdia o el dels dietaris originals d'altres pagesos que he consultat. Fa l'efecte que està escrit de pressa i sense fixar-se gaire ni en l'ortografia ni en la cal·ligrafia. El manuscrit és en paper de pergamí relligat amb un cordill. Destaquem les següents semblances i diferències amb Guàrdia:

SEMBLANCES	DIFERÈNCIES
No hi ha puntuació, tot i que sí que hi ha ratlles per separar paràgrafs. Destaquem paraules com <i>Après</i> . (p. 12.). <i>Prest</i> (17). Utilització de la <i>y</i> (<i>May</i> , <i>maleyt</i> , <i>y...</i>), i <i>ab</i> . Ajunta paraules, com Joan Guàrdia, amb <i>ablo missatge</i> (19). <i>lashoras</i> (31); usa la forma arcaica <i>fonch</i> (31, 33...). Els verbs en passat són en perfet simple.	Separa els punts i a part amb ratlles al costat o entre paràgraf i paràgraf; hi ha majúscules a cada punt i a part. Hi barreja llatí: <i>dixit</i> (21); Diu <i>Balle</i> (17) en lloc de <i>batlle</i> (Guàrdia deia <i>balllla</i>). També diu <i>aygua</i> (33), en lloc de l' <i>ayga</i> de Guàrdia. ²⁰

4.1.2.3. Francesc Joan Lleopart i hereus, de Vilalleons (1633-1773). “Llibre de notes”. Publicació.

SEMBLANCES	DIFERÈNCIES
Semblances en lèxic, fonètica i morfosintaxi: <i>més o manco</i> (80, 83, 87), <i>mia, sua...</i> (81, 90), <i>fonch</i> (81, 85, 86), <i>Joseph</i> (82, 83), <i>siti</i> (83, 93), <i>gonyada</i> (83), <i>gornació</i> (84), <i>gornit</i> (90), <i>prest</i> (83), <i>francesos</i> (83,84,85)/ <i>francès</i> (84), <i>noembre</i> (84, 85, 96), <i>ço és</i> (84, 89), <i>sirconvaïns</i> (84), <i>isqueren</i> (85, 92), <i>axut</i> (86), <i>Gerona</i> (86), <i>corteras</i> (87), <i>jurí i paguí</i> (88), <i>doní</i> (93), <i>fayé un fret...</i> (94), <i>vanamar</i> (94 x 4), <i>Palms</i> (94), <i>coresma</i> (95), <i>professó</i> (95,98)	Lleopart no separa temes amb <i>Ítem</i> , sinó amb un simple <i>Més</i> . També es diferencia de Guàrdia en la manera d'escriure <i>gavayts</i> (83, 85)/ <i>cavayts</i> (85) (Guàrdia diu <i>gavatxs</i>), <i>pesta</i> (84, 86) (Guàrdia en diu <i>lo mal lleig</i> o <i>La Peyrona</i>) <i>mitja</i> (87) (Guàrdia diu <i>mija</i>), <i>hòmens</i> (89) (Guàrdia: <i>homos, homes</i>) <i>ma muller</i> (90)(Guàrdia: <i>la muller mia</i>), <i>balmes</i> (95) en lloc de la vocalització del Collsacabra, <i>baumes</i> ; <i>tindria que</i> (97), en lloc del <i>tindria de</i> de Guàrdia. ²¹

20 Referències de DDAA

21 Totes les referències són de Lleopart 2005

4.2. Enfocament diacrònic

4.2.1. Comparativa amb altres textos anteriors (Plana de Vic)

4.2.1.1. Bernat Puigcarbó, de Muntanyola (1579-1662). Publicació.

(Considero aquest diari de temps anterior perquè dels últims temps de Puigcarbó hi ha ben poca cosa escrita. Gairebé tot és dels primers anys.)

SEMBLANCES	DIFERÈNCIES
Destaquen les següents semblances amb Guàrdia: <i>Vesprada</i> (29), <i>après</i> (29), <i>bel</i> (29)/ <i>bell</i> (34), <i>manco</i> (29), <i>prest</i> (30), <i>fonc</i> (30), <i>exides</i> (31), <i>Leshores</i> (31), <i>guardàs</i> (31) <i>comptam</i> (35), <i>desmesiat</i> (33), <i>exut</i> (33), <i>vui</i> (35), <i>corteras</i> (35, 42), <i>mija</i> (35, 42), <i>Heulària</i> (42), <i>nohembre</i> (42, 46), <i>esta</i> (42), <i>avem dexada</i> (43), <i>són vinguts tarts</i> (44) (concordància amb el Subjecte), <i>Déu lo gord.</i> (49), <i>pus</i> (49), <i>mia</i> (54), <i>sua</i> (54), <i>era cosa de espantar</i> (34)	Destaquen les paraules <i>bandolés</i> (47) i <i>nyerro</i> (47) perquè Joan Guàrdia ni els esmenta, potser per ser d'una època diferent o d'una altra situació geogràfica (Muntanyola és a la Plana de Vic). I també <i>Enperò</i> (30, 33), <i>aya d'èsser</i> (41), <i>balle</i> (44), <i>logar</i> (63x2). ²²

4.2.2. Comparativa amb altres textos posteriors (del Collsacabra)

4.2.2.1. Hereus Quatrecases de Rupit. Manuscrits originals

Llibre de comptes de Joan Quatrecases (1683-1763)

SEMBLANCES	DIFERÈNCIES
Com Joan Guàrdia, la lletra de la primera pàgina és clara i bonica. També com ell, fa constants canvis de tinta. I no hi ha puntuació enlloc. Usa el pret. perfet simple: <i>paguí</i> (10). També ajunta paraules, com <i>quen</i> (18) ("que en"). I també trobem semblances en <i>Ço és</i> (3), <i>tossino</i> (16, 17, 18...) <i>ovellas</i> (19, 61), <i>cuina de bax</i> (44) o <i>Joseph</i> (114)	Aquest diari està enquadernat amb pell. Hi ha unes ratlles per separar paràgrafs (com als Processos). També hi ha majúscules a principi de paràgraf. Hi ha canvis de lletra constants, i és molt més brut i desendreçat que en Guàrdia. Trobem diferències amb JG com <i>añ</i> (9, 14), o la forma verbal perifràstica <i>vax aver de anar</i> (11) ²³ . No hi he trobat rastre de ieisme, almenys per escrit: <i>Ovellas</i> (19, 61), <i>vellas</i> .

22 Totes les referències són de Puigcarbó 2005

23 Les referències són de JQ1

Llibre de notes de Joan Quatrecases. (1696-1719)

SEMBLANCES	DIFERÈNCIES
Lletra bonica i clara a la primera pàgina. Canvis de tinta constants. Com al <i>Diari</i> d'en Guàrdia, es fa servir una banda, i després es gira la llibreta per escriure a l'inrevés. Són paraules semblants <i>Joseph</i> (43, 55) o <i>Tossino</i> (101). També la utilització del verb <i>ésser</i> com a auxiliar: <i>són arribats</i> (68)	Comença a haver-hi accents sobre les <i>ís</i> , però les ratlles per separar paràgrafs continuen. Hi ha majúscules per als noms propis. Escriu <i>batlle</i> (51) correctament. Diari enquadernat amb pell i relligat amb un cordill. ²⁴

Llibre de comptes de Vicenç Quatrecases. (1740-1768)

SEMBLANCES	DIFERÈNCIES
Lletra bonica i clara a la primera pàgina. Canvis de tinta constants. Enquadernat amb pergamí. <i>Vuy</i> (6).	Libreta molt més petita que la de Joan Guàrdia. <i>Sant Feliu de Pallarols</i> , escrit així (en un paper a part), em fa sospitar que tampoc no hi ha ieisme, almenys per escrit. ²⁵

4.2.2.2. Llibreta de pagament de censos de Miquel Planicas a Joseph Ayats. Cantonigròs (1765-1791). Manuscrit original.

(Aquests són fulls petits pertanyents a una llibreta desfilada, i només manifesten constància de pagaments. No tenen cap interès literari, i els he utilitzat només perquè són un testimoni de fàcil accés.)

SEMBLANCES	DIFERÈNCIES
No hi ha puntuació. Majúscules només en els noms i en la primera persona del singular, Jo. Trobem escrit <i>Tinch</i> en el full del 1763. Tots els fulls estan signats per <i>Joseph</i> (<i>ph</i> final)	N'he trobat una de destacable: apareix sempre "Y" com a conjunció, però amb dièresi, és a dir "ÿ" ²⁶

24 Les referències són de JQ2

25 Les referències són de VQ

26 Pertany a JA, però és impossible de referenciar, atès que són fulls solts, sense cap numeració.

4.2.2.3. Diari d'en Perai. L'Esquirol (1688-1709)

SEMBLANCES	DIFERÈNCIES
Trobem força semblances. Aquí en constatem unes quantes: <i>viafòs</i> (124), <i>més o manco</i> (124), <i>antes</i> (124, 126), <i>loego</i> (124), <i>corteras</i> (125), <i>rostoy</i> (125) (ieisme), <i>asitiava</i> (125), <i>afrantats</i> (125) (tot i la "a"), <i>Catellunya</i> (126), <i>Barcellona</i> (126) <i>noembra</i> (126, 129), <i>ovellas</i> (127), <i>es té de fer</i> (128), <i>deset</i> (125), <i>axit</i> (125), <i>fonch</i> (125),	<i>Somatens</i> (124) (Guàrdia no en parla mai), <i>visrey</i> (124), <i>un gran sustu</i> (124) (en lloc del clàssic "espant" d'en JG), <i>gavayts</i> (125), <i>Lo Gavax</i> (125) (Guàrdia diu <i>gavatxs</i> en plural, o <i>Lo Francès</i>), <i>burginó</i> (126), <i>anells</i> (126) (anyells), <i>més que menos</i> (128), <i>demprés</i> (126), <i>gournir</i> (128) ²⁷

5. El parlar actual del Collsacabra en relació al *Diari*.

A fi i efecte d'obtenir una mostra del que perdura i del que ha deixat d'existir de la llengua del temps de Joan Guàrdia avui al Collsacabra, m'he entrevistat amb els següents informants: Miquel Montmany, de 87 anys, Pepeta Roura, de 83 i Pilar Piella, de 79, tots tres de Cantonigròs. També he mantingut una conversa amb Anton Domènech, de 97 anys, que, tot i ser de Cantonigròs, a començaments del segle XXI es troba vivint a l'Esquirol²⁸:

Tots ells han dit que no han sentit mai a la zona expressions com *més o manco*, *almanco*, *enquentendre*, *vesprada*, *soterrar*, *afrontat* (sinònim d'"avergonyit"), *desset*, *fumassa*, *aqueixa* o *eixir*. En canvi, conserven la paraula *eixida* (la part exterior de davant de la porta de casa). Recordem que fins al segle XVII, *eixir* s'utilitzava arreu dels Països Catalans per "sortir", mentre que ara només s'utilitza al rossellonès i al valencià. (Veny 1986: 65); Al Collsacabra es continua utilitzant molt la paraula *espant*, especialment per a l'exclamació *quin espant!*; La vocalització de la líquida davant de consonant, continua ben viva en algunes paraules d'ús comú, com *bauma*. L'orografia del terreny és realment plena de balms que sempre se citen com a *bauma*. També hi ha alguns topònims com Montcau (el nom d'una muntanya del Collsacabra), que s'ha derivat de Montcalm per la mateixa transformació, o *l'Aubert* o *Puigsacau*. El filòleg osonenc Jordi Dorca, autor d'*El parlar del Collsacabra*, elaborat a partir de múltiples enquestes, ens hi afegeix això:

En el parlar de la zona registrem les mostres següents: *aubeca*, 'capa de la fusta dels arbres, de color clar, situada dessota de l'escorça'; *baubs* (*balbs*); *bauma* (*balma*, també al *Diari JG*, 100);

27 Referències de Pladevall, Simon 1986

28 Trobareu els enllaços directes d'aquestes enquestes a l'apartat d'arxius sonors de la bibliografia, i el qüestionari amb les respostes a l'annex 8 (pàg. 55)

escaufar (escalfar); estauvis (estalvis); fauça (falça). Per al mot *talp*, esdevingut *taup* de manera general, aquest és el tractament regular en tot el català central; relacionat amb aquest substantiu, registrem, a Rupit, *rata taupinera* (Dorca 2009: 34).

D'altra banda, el diftong UA continua monoftongant en moltes ocasions –tret característic del rossellonès (JV/MM: 9)–: Un exemple clàssic és *con*, per *quan*; També monoftonga el UA de *guaita*, en *goita*, almenys en els informants més grans, com també es pot trobar a Eivissa (Veny 1998: 63); De la Quaresma se'n diu *Coresma* o *Curesma*; I el cas curiós és amb la paraula *guàrdia* i els seus derivats: es pronuncia *guàrdia*, però, en canvi, quan el diftong és àton, UA es converteix en O (*gordàvem*). Encara en el terreny de la fonètica, el *sègal* del segle XVII continua sent *sègal* al segle XXI: la U àtona esdevé una neutra com en el temps de Joan Guàrdia.

Una altra característica de la parla del Collsacabra és que continuï emprant-se la forma verbal *tenir de*, en lloc d'*haver de*. Els més grans de vuitanta anys, a més, diuen *aiga* i també usen el castellanisme *antes-d'ahir*. Cap d'ells fa servir l'adverbi *aleshores* (diuen *llavors*), i tampoc no empren *ençà*. Tots dos adverbis se'ls fan estranys.

Malgrat els records que conserven alguns informants i la mateixa autora d'aquest treball, el cert és que ja no es troba pràcticament ningú al Collsacabra que utilitzi el verb *ser* com a auxiliar en el pretèrit perfet de verbs en moviment i altres intransitius, com sí que es fa en rossellonès, segons assegura Joan Veny (1998: 51).

La iodització tan patent en Guàrdia és avui un tret comú de tots els nostres informants. El ieisme històric és ben viu al Collsacabra, malgrat que té “una connotació de vulgaritat, de poca finesa”, com observa Joan Veny (1998: 32). En canvi, és estrany trobar-lo avui a la Plana de Vic.

Hi ha altres característiques de la zona que són pròpies del septentrional de transició, tot i que no tenen cap relació amb el *Diari* de Joan Guàrdia, o almenys no les sabem, com el fet de tancar la e oberta tònica (*José, paciència* –no ho podem saber perquè es tracta d'una pronúncia i Joan Guàrdia i els seus contemporanis ni tan sols puntuen quan escriuen–) (Veny 1998: 29; Colomina 1999:122) o com el fet de dir *fressa* en lloc de *soroll* (Guàrdia no diu mai *fressa*) (Veny 1998: 39), o la utilització del *pla* com a partícula reforçant d'una oració negativa: *ell pla que ho farà* (Guàrdia no ho fa servir). O l'*ara pla!*, que ha quedat com una exclamació recurrent a la zona (Veny 1998: 39). Però això seria objecte d'un altre estudi.

De tot plegat deduïm que actualment, al Collsacabra es parla català central amb alguns trets de català de transició i amb unes quantes característiques pròpies de la zona, algunes de les quals

encara perduren d'ençà dels temps de Joan Guàrdia. Poques, però dignes de ser tingudes en compte.

6. Conclusions.

En aquest treball hem pogut constatar que Joan Guàrdia feia servir un llenguatge que encara es manté força viu a la llengua del segle XXI amb trets exclusius del Collsacabra. Al mateix temps, però, ha estat tot un descobriment adonar-se que bona part del lèxic o de les flexions usades pels pagesos de la zona al segle XVII, sembla que hagin “fugit” de l'altiplà d'Osona per anar a parar a altres dialectes com el menorquí, el rossellonès i, sobretot, el valencià. En canvi, hi ha flexions o lèxic que ja formen part de la història i que també em semblen dignes de ser esmentats pel seu valor morfològic o semàntic.

Sense ànim d'estendre'm més del que correspon, aclareixo aquests punts que acabo de destacar en el paràgraf anterior: d'una banda, el treball dóna raó d'alguns trets característics propis del Collsacabra i no de la resta d'Osona que ja es deien fa quatre segles. Repassem-ne uns quants: la forma verbal *Tenir de* (enfront del *tenir que* de la Plana, a Vilalleons); la iodització, ben patent en Guàrdia i ben preservada actualment; la vocalització de la líquida davant de consonant, que no es practica a la Plana (en tenim la constància escrita de *balma*, també de Vilalleons); o alguns trets dialectals com l'*aiga* de Guàrdia, enfront de l'*aigua* dels documents dels processos de bruixes o de l'*Excomunicació contra els francesos*, tots escrits a la Plana. Segurament es pot parlar d'una isoglossa que separa la Plana de Vic del parlar de muntanya de la mateixa comarca i que afecta determinats fenòmens; m'atreveixo a proposar que parlem, en un grau menor que el de Balears o l'Alguer però sí semblant al de la Ribagorça, del que Veny en diu una "àrea isolada" (Veny 1986: 126).

També és evident, però, que la llengua pròpia de la zona es va perdent, es va deteriorant amb el pas del temps, de la mateixa manera que s'ha deteriorat des del segle XVII fins avui. És un fet que fins i tot es pot constatar amb els nostres informants, que van canviant la manera de parlar segons la seva edat, influenciats per subdialectes forans, com el que es parla a la Plana de Vic o el mateix barceloní.

D'altra banda, i com assegurava al començament d'aquest apartat, un dels resultats més sorprenents d'aquest estudi ha estat el fet d'adonar-nos que bona part del lèxic i de les expressions utilitzades per Joan Guàrdia i els seus conciudadans al segle XVII, hagin deixat de dir-se al Collsacabra i, en canvi, siguin ben vives en altres dialectes del català, sobretot en el valencià. I no només això, sinó que cap dels enquestats per a aquest treball diuen haver-les sentit mai en el

seu entorn. A banda del lèxic que esmentàvem a l'anterior apartat (*major, soterrar, estela, eixir, vesprada...*), també val la pena fixar-se en mots com *matalaf* (82), que prové explícitament de l'àrab i que, per tant, sembla estrany que s'hagi arribat a utilitzar amb aquesta terminació, la més arcaica, a les latituds del Collsacabra. I també construccions com la locativa *en França* o formes verbals com *vent* (*vehent*), que són pròpies ara mateix del dialecte del País Valencià. Sobta també *enquentendre*, actualment un mot exclusiu del menorquí. Això sí, no oblidem que, d'alguns mots o formes emprades antigament, n'han quedat rastres al Collsacabra, com l'*eixida* que també comentàvem al capítol anterior.

Quant a les formes i el lèxic que mereixen ser comentats, destaquem les flexions nominals de l'estil d'*homo/homos* o l'antiquíssima flexió plural de *gavatx/gavatxs*, així com alguns mots del *Diari* que és interessant recordar i revaloritzar per raons molt actuals: D'una banda, *composar* en el seu sentit correcte ("imposar arbitràriament (a algú) una contribució o una multa" DIEC), verb que avui nosaltres acostumem a confondre amb *compondre* i que, per tant, emprem malament; de l'altra, eufemismes com *La Peyrona*, per parlar d'un mal del qual no es pot parlar. Pensem en com hem amagat nosaltres la paraula *sida* i, encara molt sovint, la paraula *càncer*, i entendrem que, de la pesta, també hi havia raons per no parlar-ne directament; finalment, ens quedem amb mots com el terme *fumassa*, que es refereix a la boira perpètua de la Plana de Vic, vista des del Collsacabra encara avui com un mar on hi ha un altre món i també una altra manera de pensar i de parlar.

Per acabar, voldria fer constar la meva impressió que l'àrea lingüística del Collsacabra no sembla que hagi atret gaire els dialectòlegs i lingüistes en general. Tret del cas del filòleg Jordi Dorca (que té més treballs de dialectologia sobre la zona) no es percep gaire interès entre els nostres lingüistes a saber què es parla en aquest altiplà de mil metres d'altura que separa les comarques d'Osona i la Garrotxa. És més: les isoglosses marcades als mapes lingüístics entre subdialectes acostumen simplement a separar aquestes dues comarques sense tenir en compte que el que s'hi parla enmig té algunes característiques pròpies destacables que estaria bé parar-se a analitzar.

Parteixo d'aquest suggeriment, doncs, per dir que, després d'estirar el fil d'un *Diari* com el de Joan Guàrdia per fer arribar la llengua del segle XVII al Collsacabra fins als nostres dies, el meu projecte de futur seria el de dedicar-me a estudiar explícitament el present d'aquesta llengua. A partir d'ara es tractaria, doncs, de fer un treball de sincronia que ens permetés de conèixer més i millor com es parla en una de les zones més isolades de la Catalunya Vella. Tot un repte.

ANNEX 1- Fotos del *Diari* de Joan Guàrdia

Amb Jaume Guàrdia, descendent de Joan Guàrdia i actual propietari del *Diari*. Mas El Mariner, Sant Pau de Segúries. 23 de setembre de 2012.

Aspecte del *Diari* de Joan Guàrdia, amb el pergamí que fa d'embolcall

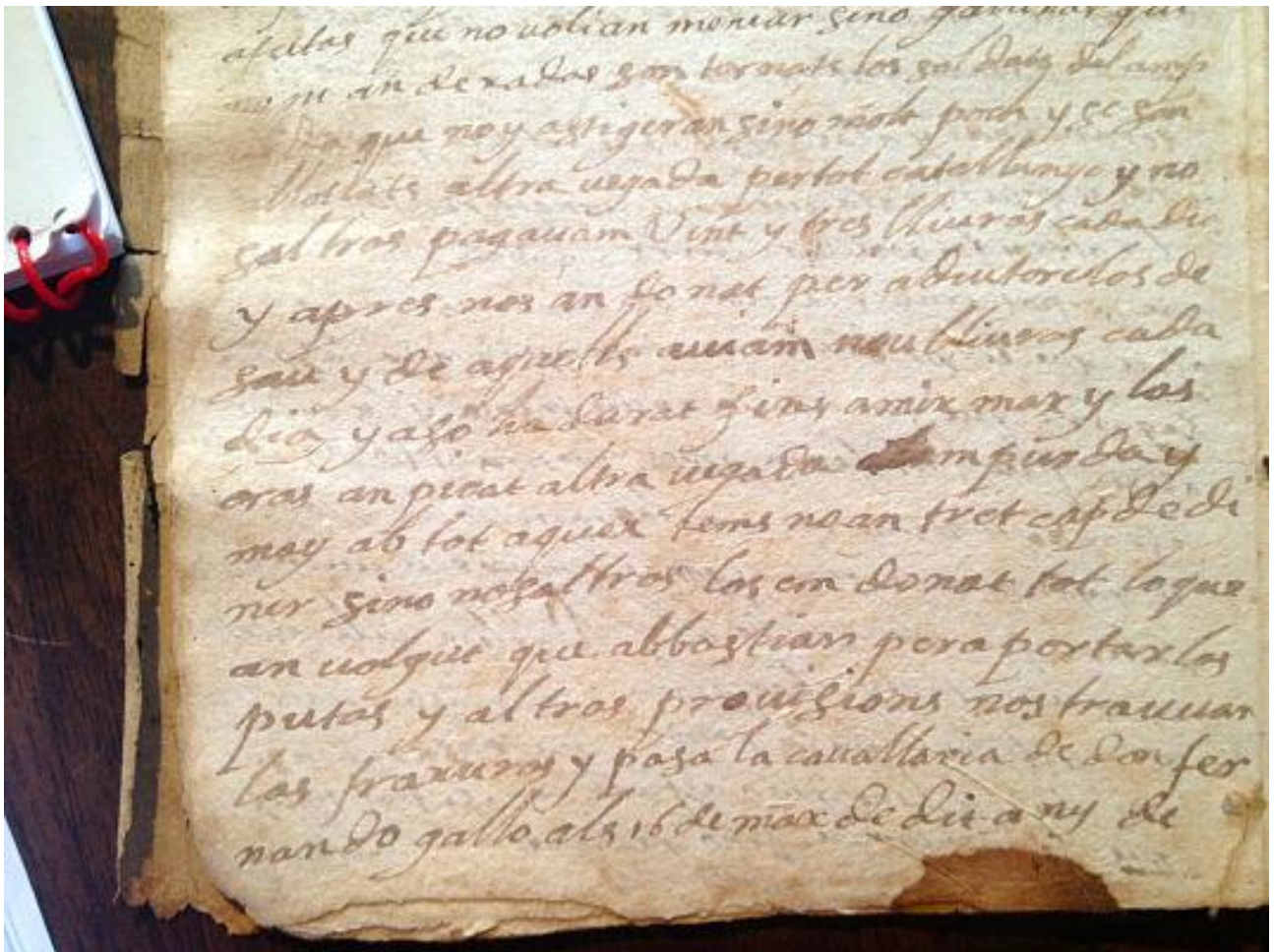
Estudiant el *Diari*. Aquí es pot apreciar, a la part esquerra del document, el pergamí transversal que fa d'embolcall del document.

En Nom De Deu sia y de la gloriosa y un
de Verge Maria Jo ioan Guardia de corcofa
Aquest llibre de Paper blanc Per escriure
comtas y mos Negosis Co es comemensant al
Primer Dia de Desembra Del Any 1631
may Primer Dia de Deser.
Primerament madeu yera baumas masoue
de la igla
Calor del dit baumas mete una truca amix g
ny y uns quans y orsellis coe pels partirem +
dia quens q paraxara tot miangre +

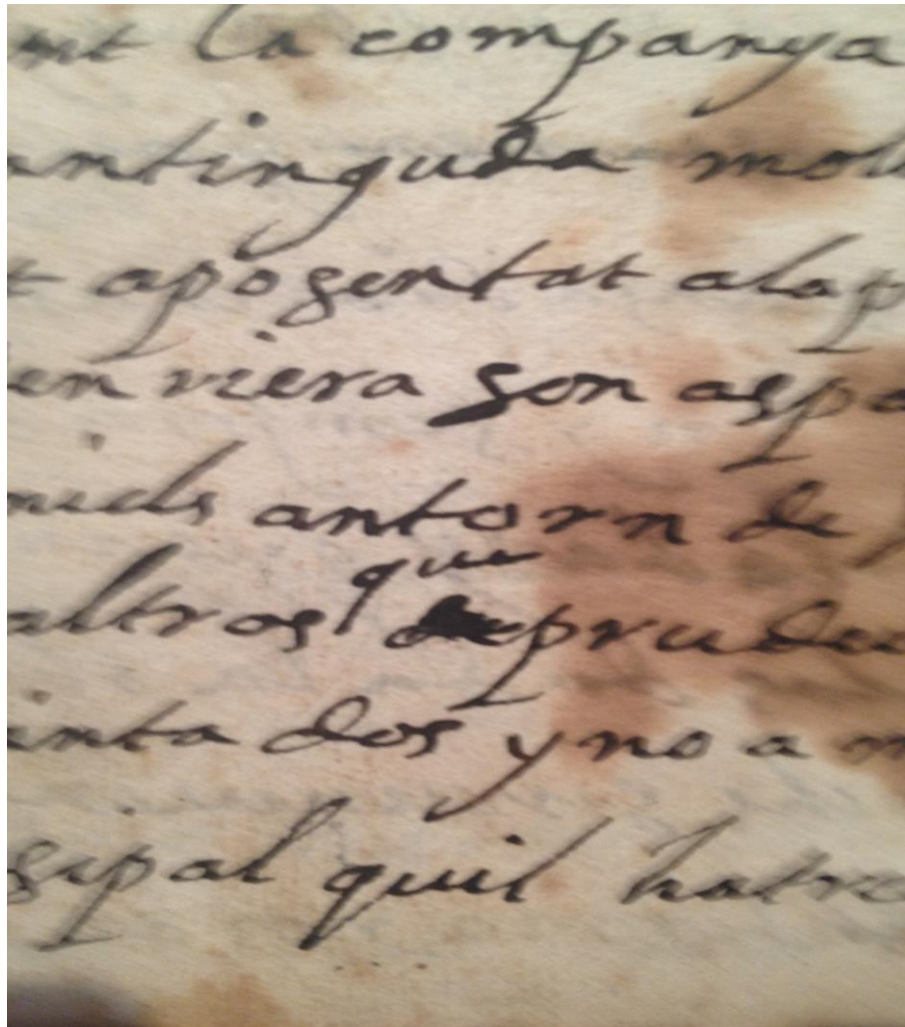
Primera plana del Diari

us y ^{uallen} ^{80th} ^{80th} y malla ayes uuis y ton
Vine ro bos timo hem uamus los boreobis
mixuaten sst la blana tam be hem uamus
27th 10th tam be Val lo bla heon com p ro
a tant eruel la anyada que nos por pens
erbas y for nauan tots d'orio loris que ora
que anauen y orlas porlas seian far
eses fet de x ay de bofuar hera cosa
s esuraguda bona la anyada quos
uauella dels blasonos ateros a la ua
he molt net de orla y en los quantans he
la y set garberas y herntingue Vuyte
la y d'otra del tramador la artiga del s
el sot de la yronxa d'ora hem tingue
ut blat brota set cor teras y

Plana del *Diari* amb un afegitó

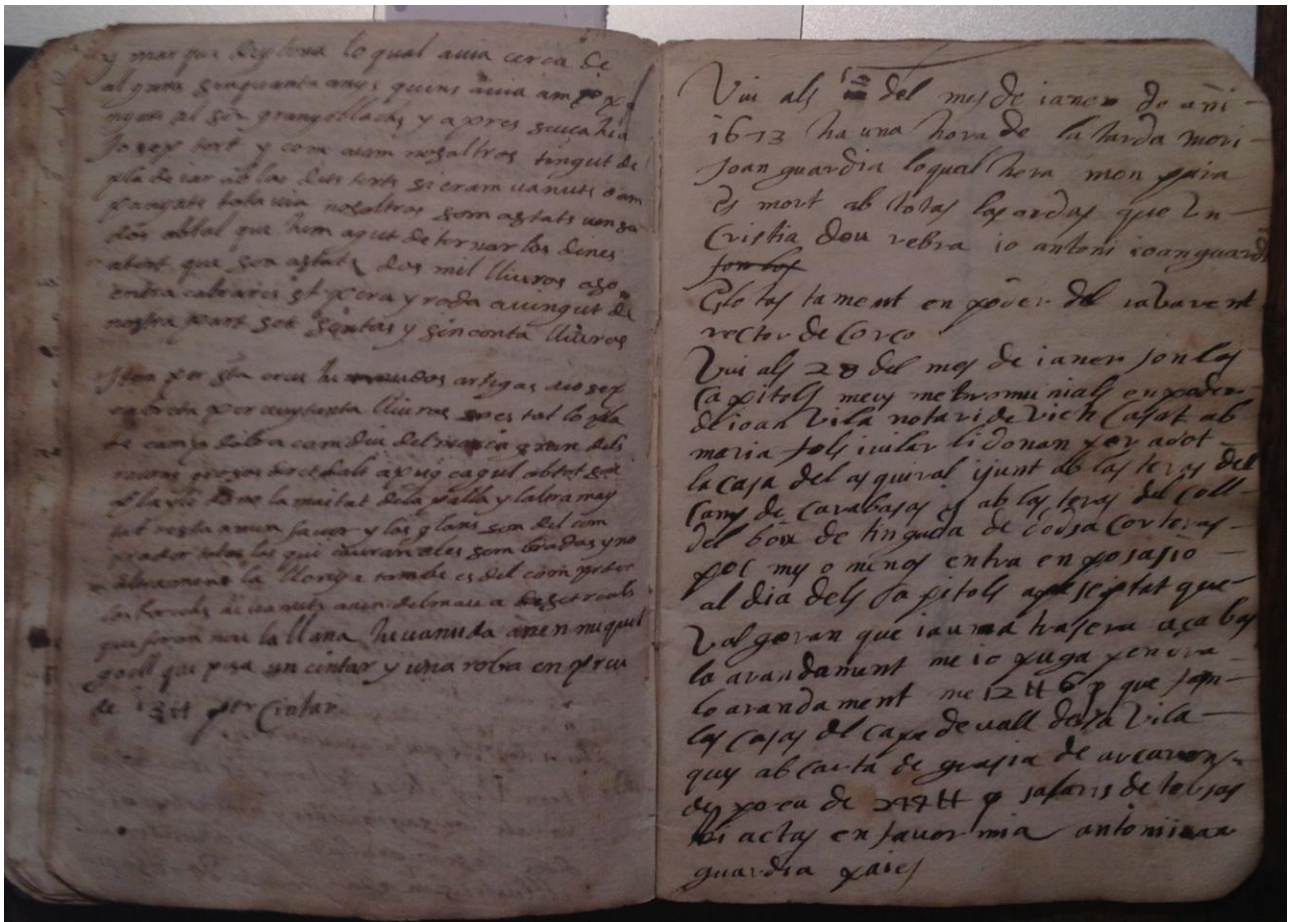
Plana on es pot llegir la frase “ab bestiar per a portarlos putas y otras provisions” (4a i 3a línia començant per baix)

Secció de plana del *Diari* amb ratllat i correcció

Dibuix fet per Josep(h) Guàrdia, besnét de l'autor del *Diari*

Final del *Diari* de Joan Guàrdia (a l'esquerra), i començament del d'Antoni Joan Guàrdia (a la dreta). Aquí es percep bé la diferència entre els dos estils d'escriptura.

ANNEX 2- Llistat Fonètica

VOCALISMES	SIBILANTS	LABIALS	LATERALS	DENTALS
<p>Afins (fins) (82) aguytàvan (75) apactar (80) ascudró (78) Aspitalet (61) Astalrich (70) Aubiràvem (559) Cinconta (56) però cinquanta (88) Cons (60) Cont (quan) (55) Coresma (65) Corema (105)</p>	<p>Axut (59) Xixanta (64) Femsa (64) Cinsa -quinze- (67) Tosinos (57) Isglésia (76) malísia (65) astordits (77) Así (63, 73) Adotats (66) Corema (195)</p>	<p>Bublicàvan (96)/publicar (96) Josef (114) dopló (77,103) Ab (55, 60) Semmana (63) Noembra (63,80)</p>	<p>Bauma (87) Nesplas (99, 105) Algutsil (70)/Algulsiu (77) Astela (115,116) Aspanyolla (90) Fiol (113) Catalunya (64), catallans (96) Aubiràvem (55) Aubert (88) Loch (63, 66, 85), però també llocs (86, 91) Barayat (96), veias (112), Paiarols (114) Bel (61), bella (70), bela (75) Lur (96, 97)</p>	<p>Fems(t)a (64) canditat (75) Adotats (66) Josef (114)</p>

VELARS	AFRICADES	VIBRANTS	NASALS	ALTRES
<p>Gramàtiga (110) Tegla (77) Plaga (62) Gerra (65)/bona guerra (66) Ignosens (99) sanch (88) gramats (112) Cinsa (67)/quina (68)</p>	<p>Max (85) ia (63, 70, 102) Marts (96, 113) io (71, 76, 103) Mija (70, 101 102) iuntament (58), iuliol (79) Axut (59) Fexa (59) Mix (61)/mixjuliol (64) mij (57) St. Gordi (70) Plaga (62)</p>	<p>Nesplas (99, 105) venema (103, 104) Virey (67)/virrey (68) borasca (de soldats) (60) borecs (103, 104) Darés (65, 67) Eulària (61)</p>	<p>Magrañas (78) venema (103, 104) gind (62) aniada, anyada (100, 102, 103) Ignosens (99)</p>	<p>Ayga (87) presonas (105) Matalafs (82) Asturments (78) Anmalisiar (93) No fonch així (80) fonch fet (80)</p>

ANNEX 3- Llistat Morfosintàxi

PRONOMS	PRONOMS FEBLES	ADVERBIS	POSSESSIUS
Nosaltros (60, 75) Nos (61) io(76) Asò (74, 75, 112) Ninguna (105, 107)	Ne (61, 68, 75) Y (61, 63, 67) S'i (67) N' (67) Los (68) n'i (73) me (76) m'o (76) Hu (un) (85, 86, 90) O (88) me'l ne dugui (110) i'l fiu (110)	Dejús (56, 84) Aprés (55, 59, 90, 118) Totavia (61, 64, 118) Ans (58) Vuy (68, 112, 118) Item (63, 64) Lashoras (65), lasoras (71, 83)aladoras (80,82) Ansa (65, 84) Almanco (66) més o manco (64) Tostems (72, 97) axí (74) así (74, 75) molt prest (100, 103, 113) de vesprada (86, 90) Aont (86) Dementra (88) Pus (94, 105, 114) May pus (112)	Nostros (62, 116) nostro (116) Sas (66) Nostre (67) Sua (67) Son (72) Sos (59) Lus (98) Nòstron (99, 102, 103)

ADJECTIUS	VERBS	ARTICLES	ALTRES
Molt (67,68) Gran (67, 69) Molta (68) Galant (101, 111, 113) Molt gran (69) Desmasiades (95) Desaset (84, 100), deset (118) Dotsa sents (91)	Són arribades, són vingudas (54) Agérem (55) Agéssem menjades (llagostes) (55) Ténan de morir (55, 95) Se'n són anadas (55) Són estats (56) Haviem tinguda (57) Avian duit (55) les havian presas (61) són molt fortificats (69) Rastàrem (69) sa posàs (61) Són-se'n anats (70) à morts (78) son-se-antornats (78) molt tems avia (78) batir (80) fonch fet (80, 81, 82, 90), però fou (61, 62, 89) la llevàs (82) Devallí (87) vent asò (88) Dexí (88) em-nos-ne duit (102) tingí, aní (103) me'l ne duguí (110) i'l fiu (110, 115), però vax-lo encaxar (110) Faé (112, 116, 117) He vanydas (112) fóran fetas (115) ajam tingut (118) me diueran (87) duit (102)	Lo, los (59, 69) Als (61) altro (68, 69) altros (70) N'Alsina (71) Don (72) N'Aspona (88) En (90) Ninguna provisió, cosa (69, 97, 110), Ningun gra (117), però cap carbassa (112)	Ab (55) An (65) En Fransa (67) esta parròchia (82) aquexas (73, 82) aquex (74, 82) est terma (81) an en... (77)

ANNEX 4- Llistat Lèxic

Fomasa (boira) (82, 83)
Borrecs (101, 103, 104), moltó (104), bèstia de llana (90) o ovelles (112)
Termas (70)
Bascuit (66)
Coytat (58)
Dota-sens (91)
borasca (de soldats) (60)
Dotlas 103)
Circunsveïns (70, 97)
Faluga (73)
isglésia, església (76, 80, 93), yglésias (84)
Aspant (58)
Aplauso (73)
Gavatxs (59, 112), però francesos (84) I Lo Fransès (85)
Alajas (81), alajos (84)
Fermança (110)
Astragos (60, 64)
Asbarriats (60, 74)
Padrers -peça d'artilleria- (63)
Luego (62, 82)
Càmits (82)
Amolaments (84)
Cafer (110, 113)
Ayga (87)
Ancontrar-me (86)
Axian (62, 67)
Desditxxa (96)
Socorro (62)
Desmasia (65, 100, 117)
Intendant (70)
Composant (84, 85, 91, 109)
Conserta (80)
Arcabusearen (79, 80, 110)
Vericle (82)
Siti (59), asatiar (60, 65, 66), asatiat (68)
Garbons alquitranats (78)
Galant (101, 111, 113, 114)
ansengéran (72)
Descaradura (81)
Armunis de gerra (78)
comparets (101)
Paleat (66)
magrañas de alquitrà (78)
Huïts (63)
Vesprada (93)
Crusados (97)
Desafueros (74)
Serpolla (57)

Aposentats (74)
Tosinos (57,99)
Algarada (98)
Afrontats (68)
Detràs (88, 101, 112)
Escopetejar (60), ascopetades (90, 93, 112)
Armànicos (78)
Llavaràn (63, 64, 65, 90), gafar (67), prengeran (67)
Paradaren (66)
Cayretas (59, 66)
gerra (beguda o guerra?) (61)
Afurada (la civada) (70)
Lo Castellà (85)
al rededòs (80)
Algarajar (72)
desanou i mig (57), desaset (84, 100), deset (118)
Boniró (101)
Padrers -peça d'artilleria- (63)
Axut (59)
Enquentendra (90)
Gran ni xica (82)
Fraxuras (74)
Desanamichs (62, 89, 92), enemich (64)
Agropit (116)
Anrar (114)
Ardits (112)
Ascardisos (112)
Barber (per metge) (110)
Endenyada 8117)
Garbera (110)
Heratat (99, 100)
Lo viura (95)
Llibras (lliures) (86)
Llinatja (109)
Lluch (vista) (118)
Major (114)
Mastall (107, 117)
Maxxos (94)
Misatja (112)
Misèr Balart (75, 89)
Modo (81, 82)
Molt Cuytats (92)
Ninou (99)
Perxera (116)
Pinatar (60)
Plals, palms (102)
Primats (109)
Puesto (77)
Quartà (81)
Quitar-las (en el sentit de quedar-se sense) (108)
Rasar (70)
Rastobla (100, 102)

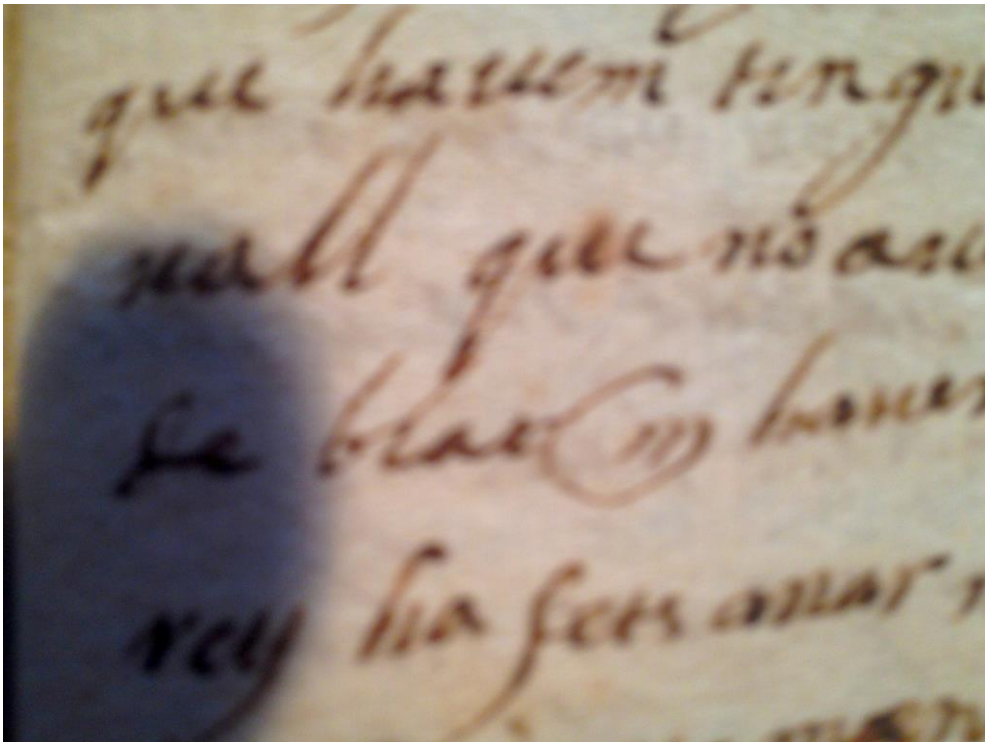
Robas (103, 104)
Rudat (de trinxera) (70)
Sacrari (82)
Sagrestar (106)
Sanyós ((98)
Saó (107)
Socroló (107)
Sosego (92)
Soterraren (72, 92), però enterraren (114)
Sustento (81)
Tampir (99, 112)
Tèrsios (74)
Tirs (87)
Una astela (estrella) (115)
Viafós (75, 91, 108, 111)
Violari (111)
Ysquéran (74) Isqué (90, 91)

ANNEX 5- Llistat Expressions

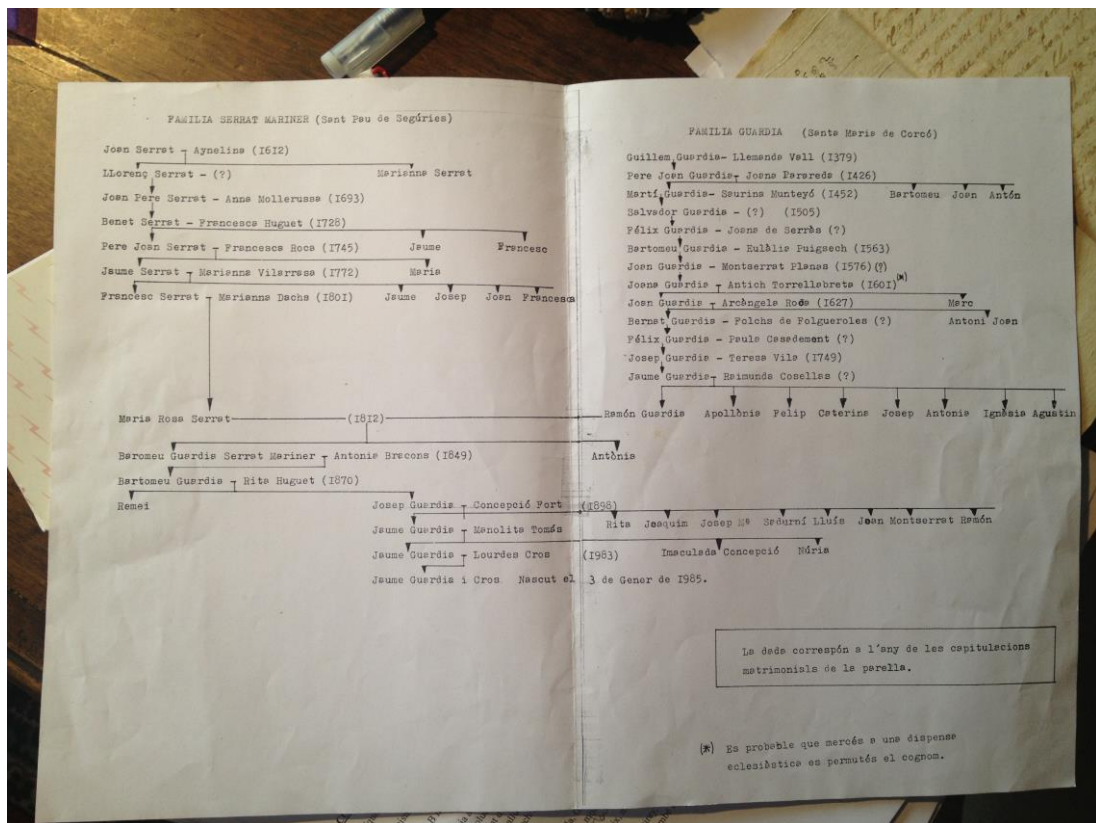
(De l'hereu Moncau) fer-ne quatre cortés (109)
A mesas (113)
A vènia de (78)
Ab bastiar per a portar las putas l'altras provisions (74)
Ab molt gran alerit (89)
Ab molt gran fausto de cavalls (107-108)
Ab moltas estrenas que li donaren (62)
Agudas parts que (117)
Al Castellà (70), lo Turch, lo Francès (115)
Armunis de gerra (78)
Ascuytar (90)
Aviam ia de fugir ab la olla al coll (82)
Bel foch (61), bella nit (70, 110), bell castell (115)
Buchhs plens de abellas (84), (ruscos)
Cabos (61)
Cosa nunca vista (99)
De vuy en dema (96)
Desjunyir-lo (102)
Donar camp franch a sos fadrins (88) (Carta blanca)
Donar socorro (63), dar el socorro (72)
Donat garrot (68, 72)
En aquexas andas (73)
En preu de (103)
Encara que siam a mesas (101)
Era oma que deia a tot (114)
És cosa de aspant (104, 107)
Feien faradad (101)
Fent cara a l'enemich (70)
Fer quitar (111), (fer pagar els deutes, rescabalar)
Fer-ne salera (dels porcs) (117)
Feran empra (72)
Feren tres mans (75)
Garbons alquitranats (78)
Gerona (60, 70)
Homa desanimat (sense ànima) (88), tots descolorits (106)
Lo fiu les diligèncias que pugí (85)
La fexa del diumal (59)
Les 12 hores de matinada (61)
Li à mort son germà l'tirat a sa mara (92)
Li donaran los omenatges (114)
Lo bestiar de llana (83)
Lo mal gros (la pesat) (105), Lo mal (107), la Peyrona (107)
Lo trobaren mancar (88)

Lo turch de Moraria (115)
Los féran grans martiris (74)
Magrañas de alquitrà (78)
Mal de trencadura (117)
Me feia gran cuydado (90)
Mer (Amer) (60)
Més que manco (102)
Molt mala (57), tan mal (84), lo més mal (108)
Molt temps avia (78)
Ni manco glans (112)
No foren tan mals (74)
NO se pot pensar (106)
NO té comta (68, 92, 93, 94, 113)
No trigaren dos credos (88)
Nostra nació catalana (73)
Per adjutori (74) (per ajuda)
Posaren moltes galeres a fons 862, 66)
Quinsa-sens (77)
Robant a tesa (81)
Sant Asteva de nadal (111)
Se va pendra de potència (97)
Saquejant a rem y a a vela (82)
So és (58), ço és (66)
Són-se cridades las paus (112)
Sor. Sora (74)
Sta. Eulària (61)
Tanim per molt sert de las paus (112)
Tot un dia anter (108)
Vax-lo encaxar (110)
Vila del Pens (91)
Y a real y a real (70)

ANNEX 6- Foto Ítem

ANNEX 7- Arbre genealògic Guàrdia

ANNEX 8- LLISTAT DE PARAULES I RESPOSTES DELS INFORMANTS

Llistat de paraules i respostes de **Pepeta Roura** (83 anys) i **Miquel Montmany** (87) (van contestar tots dos alhora) i **Pilar Piella** (79), tots tres de Cantonigròs. Els dos primers van entendre moltes més coses que la segona. Hi ha blancs en els llocs on al capdavant vaig considerar que no tenia sentit demanar sobre aquella paraula.

Amb **Anton Domènech**, de Cantonigròs, que viu a l'Esquirol en una residència per a gent gran, vaig abandonar la idea de fer un qüestionari per falta de comprensió deguda a l'edat (97 anys), i vaig optar simplement per guiar una mica la conversa.

LLISTAT DE PARAULES

1. **Més o manco**
2. **Almanco**
3. **Enquentendre**
4. **Vesprada**
5. **Soterrar**
6. **Eixir**
7. **Afrontat**
8. **Espant**

9. Bauma
10. Con (*per quan*)
11. Sègal.
12. Aiga
13. Noembre
14. Són arribats, són estats
15. Tenir de
16. Dejús
17. Aprés.
18. Totavia
19. Ans
20. Antes-
21. Vuy
22. Lashoras
23. ençà
24. Tostemps
25. Prest
26. Aont

27. Dementre

28. Quaresma

29. Església

30. Ab

31. En França

32. Aqueix

33. Est/esta

34. cent i sis

35. Aguaitar

36. Fumassa

37. Desset

38. Galant

39. Aioli

40. Ensenyar de/començar de

NOM: Miquel Montmany; Pepeta Roura

Cantonigròs

	Com en diu	N'havia sentit a parlar?
1	Més o menys	NO
2		NO
3	Entendre la gent	NO
4	Capvespre, mitja tarda	NO
5	Enterrar	NO
6	Sortir, marxar, però EIXIDA	NO
7	Avergonyit	NO
8	Espant/tenir por/esglai	SÍ
9	Baumes	
10		
11	Sègal	
12	Aiga	

13	Novembre	NO
14	Va venir	SÍ
15	Tinc de	
16	A sota	NO
17	Després	NO
18	Sempre	NO
19	Abans	NO
20	Antes-d'ahir	

	Com en diu	N'havia sentit a parlar?
21	Avui	NO
22	Llavors	No es diu
23	Fa un temps	Es diu a Olot
24		
25		
26	Aont	
27	Mentrestant	NO
28	Quaresma/Coresma	
29	Iclésia	
30	Amb	NO
31	A França	NO
32	Aquest	NO

33		
34	Cent-sis	NO
35	Goitar	NO
36	Boira/broma	NO
37	Disset	NO
38		NO
39	Aioli	
39	Ensenyar de/començar de	

NOM: Pilar Piella.

Cantonigròs

	Com en diu	N'havia sentit a parlar?
1	Més o menos	NO
2	Almenos	NO
3	Entendre la gent	NO
4	Tarda/vespre	NO
5	Enterrar	NO
6	Sortir, marxar, però EIXIDA	NO
7	Ferit	NO
8	Quin espant	
9	Baumes	
10		
11		NO
12	Aigua	
	Novembre	NO

13		
14		NO
15	Tinc de	
16	A sota	NO
17	Després	NO
18		NO
19		NO
20	Abans d'ahir/després d'ahir	

	Com en diu	N'havia sentit a parlar?
21	Avui	NO
22	Llavores	NO
23		
24		
25	Aviat	NO
26	Un	NO
27	Mentrestant	NO
28	Curesma	
29	Iclésia	
30		NO
31	A França	NO
32	Aquest	NO

33	Aquesta	
34		NO
35	Mirar	NO
36	Boira	NO
37	Disset	NO
38		NO
39	Aioli	
39	Ensenyar de/començar de	

FONTS DOCUMENTALS

- Agut, Francesch (1986). “Excomunicació contra els francesos”. Dins Pladevall, Antoni/Simon, Antoni(1986), *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII*. Curial, Edicions catalanes. Barcelona, pp. 130-139.
- Guàrdia, Joan (1986). “Joan Guàrdia, *Diari (1631-1672)*”. Dins Pladevall, Antoni/Simon, Antoni (1986), *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII*. Curial, Edicions catalanes. Barcelona, pp 57-119.
- Guàrdia, Antoni Joan (1986). Breu dietari inclòs a “Joan Guàrdia, *Diari (1631-1672)*”. Dins Pladevall, Antoni/Simon, Antoni (1986), *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII*. Curial, Edicions catalanes. Barcelona, pp. 98,119,120.
- Lleopart, Francesc Joan de Vilalleons i hereus (2005). “Llibre de notes (1633-1773)”. Dins *Guerra, Pau i vida quotidiana en primera persona*. Edició a cura de Rafel Ginebra i Molins. Patronat d'Estudis Osonencs. Vic 2005, pp.65-108.
- Perai, Josep (1986). “Diari del Perai”. Dins Pladevall, Antoni/Simon, Antoni (1986). *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII*. Curial, edicions catalanes. Barcelona, pp. 124-129.
- Puigcarbó, Bernat de Muntanyola (2005). “Llibre de memòries”. Dins *Guerra, Pau i vida quotidiana en primera persona*. Edició a cura de Rafel Ginebra i Molins. Patronat d'Estudis Osonencs. Vic 2005, pp.29-64.

Documentació inèdita

- Ayats, Joseph. *Llibreta de pagament de censos de Miquel Planicas* (Cantonigròs, 1765-1791). Propietat de la família Oliu. Cal Corder. Cantonigròs (JA).
- Diversos autors anònims (escriptors). “Processos de Bruixeria del mes de maig del 1619 números. 963.5, 6 i 7, contra Elisabet Martinas i Valentina Vinyes (1619)”. Arxiu de la Vegueria de Vic. Fons de l'Arxiu del Museu Episcopal de Vic (DDAA).
- Guàrdia, Joan. *Diari* (L'Esquirol,1634-1673). Original no publicat. Propietat de Jaume Guàrdia. Mas El Mariner, Sant Pau de Segúries (JG).
- Guàrdia, Antoni Joan. *Diari* (L'Esquirol,1673). Original no publicat. Propietat de Jaume Guàrdia. Mas El Mariner, Sant Pau de Segúries (AJG).
- Quatrecases, Joan. *Llibre de comptes* (Rupit, 1693-1763). Arxiu del Museu Episcopal de Vic (JQ1).

- Quatrecasas, Joan. *Llibre de notes* (Rupit, 1696-1819). Arxiu del Museu Episcopal de Vic (JQ2).
- Quatrecasas, Vicenç. *Llibre de comptes* (Rupit, 1740-1768). Arxiu del Museu Episcopal de Vic (VQ).

Documents sonors: Entrevistes a informants

- Conversa amb [Anton Domènech](#) 16.12.2012
- Entrevista a [Miquel Montmany i Pepeta Roura](#). 08.12.2012
- Entrevista a [Pilar Piella](#). 08.12.2012

BIBLIOGRAFIA

- Casanova, Emili (1989). "Gramàtica històrica catalana: proposta d'un mètode d'estudi", *Caplletra*, 6, pp. 7-19.
- Casanova, Emili (2000). "Fonètica històrica". Dins *Llengua catalana III*. Julia Butiñá, coordinadora. Universidad Nacional de Educación a Distancia, UNED. Madrid, pp.15-67.
- Colomina i Castanyer, Jordi (1999). *Dialectologia catalana. Introducció i guia bibliogràfica*. Universitat d'Alacant-Departament de Filologia Catalana.
- Dorca, Jordi (2009). *El parlar de Collsacabra. Aproximació i assaig de descripció*. Institut d'Estudis Catalans. Biblioteca de Dialectologia i Sociolingüística, XII. Barcelona.
- Elliot, J.H (2006). *La Revolta catalana 1598-1640 : un estudi sobre la decadència d'Espanya*. Universitat de València. Servei de publicacions. Trad. de l'original anglès: Josep Vallverdú. València.
- Fabra, Pompeu (1891 [1993]). *Ensayo de gramática de catalán moderno*. L'Avenç. Barcelona. (I ara, S. Bonet (ed.) Barcelona, Alta Fulla).
- Moll, Francesc de B. (2006). *Gramàtica històrica catalana*. Edició corregida i anotada per Joaquim Martí Mestre. Universitat de València.
- Nicolàs, Miquel/Ferrando, Antoni (2011). *Història de la llengua catalana* (nova edició revisada i ampliada). Editorial UOC. Barcelona.
- Parés, Quirze (1985). *La despoblació rural i les masies del Collsacabra*. Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona.
- Pladevall, Antoni/Simon, Antoni (1986). *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII*.

Curial, Edicions catalanes. Barcelona.

- Pladevall, Antoni (2002). “Una parròquia més que mil·lenària”, dins DDAA, *Història de la parròquia i poble de Santa Maria de Corcó*. Edició: Parròquia de Santa Maria de Corcó.
- Segarra, Mila (1985). *Història de l'ortografia catalana*. Editorial Empúries. Barcelona.
- Veny, Joan (1998). *Els parlars catalans (Síntesi de dialectologia)*. Edició revisada i augmentada. Editorial Moll. Mallorca.
- Veny, Joan (1986). *Introducció a la dialectologia catalana*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

ALTRES DOCUMENTS

- Casanova, Emili. Apunts UOC. Gramàtica Històrica II (EC).
- Sogues, Marc (2012). *De Fontano a Belinda. Un desengany cavalleresc i epistolar*. Treball de Final de Carrera de Filologia Catalana de la UOC (MS).
- Veny, Joan/Massanell, Mar, “Dialectes orientals”. Dins els Mòduls de Dialectologia de la UOC (JV/MM).

Document sonor

- Entrevista a [Antoni Pladevall](#). 20.12.2012

DICCIONARIS

- Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, en línia. [DIEC](#)
- Diccionari Alcover-Moll català-valencià-balear, en línia ([DCVB](#))
- Diccionari etimològic de Joan Coromines, DECAT. Curial Edicions Catalanes/Caixa de pensions “La Caixa”. Barcelona 1983.
- Diccionario de la Real Academia Española, [DRAE](#), en línia